

טנא פירות העמל

לקט מאמרותיו של
הרב זאב שטיינמן

רעיונות וקישורים בדרוש
על פרשת פינחס

מכון חו"ל טנא פירות העמל

טל. 052-7620949

לדרשות הקדשות וכל ענין:

tenepirotheamal@gmail.com

קנאות לשם שמים וזריזות

**פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב
אֶת חֲמֹתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְיָאֵו אֶת
קִנְיָתִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּקִנְיָאֹתַי, לִכֵּן אָמַר ה'נָנִי נָתַן לִי
אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֹם** (במדבר כה. יא-יב).

זקני הרה"ח רבי פינחס מוזס היה מקפיד לכתוב את שמו פינחס מלא ביו"ד לפי שנקרא כן על שם הפרשה בה הוא נולד (י"ב תמוז תרנ"ח). ובענין פינחס מלא יו"ד, הנה פינחס נזכר ד' פעמים בתורה בשמו, בפרשת וארא ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ותלד לו את פינחס (שמות ו. כה), ובסוף פרשת בלק וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו (במדבר כה. ז), ובפרשתנו פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי וגו', ובפרשת מטות וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא (במדבר לא. ז), ובכולן נכתב פינחס מלא ביו"ד, גם בספרי הנ"ך כל מקום שהוזכר הוא נכתב מלא חוץ מבפעם אחת בפנחס בן עלי הכהן שנאמר חסר, ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבח לה' צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה' (שמואל א. א. ג).

ובמשמעות האות יו"ד אמרנו שזורה על זריזות לשם שמים, לפי שברש"י על הפסוק והנשואם הביאו את אבני השם ואת אבני המלאים (שמות לה. כו) בא"ד כך אמרו נשיאים יתנדבו ציבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין

אותו וכו' ולפי שנתעצלו מתחילה נחסרה אות משמם, והנשואם כתיב. ובטעם מה שמכל האותיות דוקא אות יו"ד נחסרה משמם, אמרנו לפי דכד הוינא טליא שמעתי במליצה על מה שבתפילין של יד צריך שיהא היו"ד קשור לבית כי היו"ד היינו האיש היהודי צריך להיות יושב אהלים וקשור לבית ולא חלילה איש שדה ורחובות קריה, ולזה הוספנו במה שסמל האיטיות הוא הצב הטמא, והיה אם נוסף בו את היו"ד הוא האיש היהודי הישראלי כאמור, אז יהפוך לצבי הטהור שהוא סמל המהירות וזהו מה שיהודה בן תימא אומר (אבות פרק ה' משנה כ) הוי רץ בצבי לעשות רצון אביך שבשמים, ממילא בנשיאים שנתעצלו ולא נודדו נחסרה דוקא האות יו"ד משמם כי האות יו"ד מורה על האיש היהודי הזריז.

כן כאן וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו בזריזות ללא התמהמהות, כיון שההלכה של קנאין פוגעין בו (סנהדרין פב ע"א) הוא דוקא בזריזות מהר בשעת מעשה ולא אם כבר פירש הבעל. ופינחס כבר משעת לידתו נקרא פינחס מלא יו"ד על שם העתיד, שנאמר ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ותלד לו את פינחס מלא יו"ד על שם העתיד שיהיה בזריזות, וכבר כמה פעמים אמרנו במשמעות שם הניתן על שם העתיד, וכמו ברש"י על הפסוק ויבאו עד נחל אשכול (דברים א. כד) מגיד שנקרא על שם סופו, כלומר על אדות האשכול אשר ברתו משם בני ישראל (במדבר יג. כד) נקרא

בן עדיין קודם שכרתו משם את האשכול, כי הוא יתברך שמו מגיד מראשית אחרית (ישעיה מו. י), וכן ותאמר הפעם אודה את ה' על בן קראא שמו יהודה (בראשית כט. לה) דאמר רב חנין בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא (סוטה י ע"ב) וכו' יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה, כלומר עוד קודם שנתקדש שמו יתברך על ידי יהודה כבר נקרא בן על ידי אמו, וידוע אשר בעת נתינת שם לתינוק נכנס רוח נבואה בהורים לקבוע שם המתאים לילוד.

וחשוב לדעת שאם במעלת הזריות ותועלותיה היוצאים ממנה יש עניינים שבין אדם לחבירו כחסידות וענווה (עבודה זרה כ' ע"ב), הרי ודאי שקנאות אמיתית לא תיתכן בשום אופן בלי שמקיים וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ (ויקרא יט. יח), כן שמעתי משמו של האי צדיקא הגאון רבי מאיר בראנסדארפער זצ"ל שהיה מחשובי הרבנים של העדה החרדית מהישוב הישן בעיה"ק ירושלים. ובזה אפשר שזהו דבר יחוסו של פינחס כאן אחר אהרן, פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי וגו', כי אמנם רש"י כבר הביא מחז"ל (בסנהדרין פב ע"ב וסוטה מג ע"א) לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת אלילים והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן, אך ענין היחוס הוא להודיע שלו הכהונה או לו המלוכה מצד היחס, דתני רבי שמעון בן יוחאי (מדרש קהלת רבה פרשה ז ב) שְׁלֹשָׁה בְּתָרִים הָם וכו' בְּתָר בְּהֵנָּה זָכָה בּוֹ אֶהְרֶן וְנָטְלוֹ, בְּתָר

מַלְכוּת זָכָה בּוֹ דָּוִד וְנָטְלוֹ, בְּתָר תּוֹרָה הָרִי מִנַּח לְדוֹרוֹת וכו', כלומר שלפי שכתר כהונה הוא לאהרן ולזרעו אחריו וכתר מלכות לדוד ולזרעו אחריו, לזה נדרש היחס, אך כהונתו של פינחס היתה לכאורה לא מצד יחוסו כי לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, ומה שעם כל זאת כאן יחסו אחר אהרן, פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי, אפשר כנ"ל כי קנאות אמיתית באה עם אהבת ישראל שלובים זרוע יחד לא נפרדים בשום אופן, ולזה נאמר יחוסו, פינחס זה שהשיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי, זהו בן אלעזר בן אהרן הכהן שְׁהִיָּה אוֹהֵב שְׁלֹם וְרוֹדֵף שְׁלֹם אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמִקְרָבָן לַתּוֹרָה (אבות פרק א' משנה יב).

ובענין זה מדכרנא באותם שנים בעיר תל אביב כשזכינו לשמש בקודש כמזכירו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שהיה כידוע חד בדרא באהבת ישראל וכשהיה משהו שצריך לתקן ולהעיר ולהאיר היה מקנא קנאת ה' מתוך אהבה נסוכת חן ולא היה נסוג מחשש כלשהו. היה זה פעם אחת אחר תפילת ערבית של אור ליום ה' אייר יצא רבינו הקדוש מחדר התפילה לבית המדרש שם היה הציבור מוכן ליד שולחן ערוך במזונות ומשקה לשתיית לחיים, לאחר שזימרו מעט השמיע כ"ק אדמו"ר זי"ע מדברות קדשו ולאחר מכן עלה לביתו כשהוא נתמך בידי כהרגלו, דודי הרה"ח הר"ר אברהם יודא לייב שאף הוא הזדמן לבית הרבי באותו יום, הצטרף מאחור וכך עלינו למקום נוה קדשו, לאחר שרבינו הקדוש התיישב על כסאו בקודש פנימה

קודש. היה זה פעם אחת שבעל החנות פנה אל הגאון הרב פינחס ביברפלד אביו של הנער רבי מיכאל שליט"א ואמר לו שלא מעשיהם של בנו עם הנער השני גרמו לו שלא לפתוח יותר את חנותו בשבת, אלא הסיבה לסגירת החנות בימי שבת היא התנהגותו של אותו יהודי מבוגר אשר בעוברו במקום היה מאיר פניו בברכת שבת שלום, זה מה שעורר את בעל העסק וגרם לו להשאיר את החנות סגורה בימי שבת. בעל החנות לא ידע שאותו יהודי מבוגר שהאיר לו פנים הוא זקינו אבי אמו של הרה"צ רבי מיכאל ביברפלד הלא הוא כ"ק אדמו"ר הרה"צ מזלאטיפולי טשורטקוב חתן כ"ק אדמו"ר רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע. ולכל מיני כאלה הסבורים שהם יודעים קנאות מהי, אמרנו במליצה כי אי לא הכי איך ייתכן שפינחס בן אלעזר היה קנאי, והרי בזמנו עדיין לא נוסדה תנועת הציונות. וברוך ה' שמאז אותו פרק מוסר אשר למדנו מרבינו הקדוש הספקנו לקרב בנים לאביהם שבשמים בהמוני שיעורי תורה ודרשות ושיחות המקרבות בנים שהם אחים מכל הסוגים והגוונים, אחים שהם אחינו הצמאים לשמוע תורת ה'.

וְרַחֲמָנָא אֲדַפְרֵי לָן קְנָאוּתִיה דְּפִנְחָס קְנָאָה, אחר הדברים שבפתיחה אודות זקני הרה"ח ר' פינחס מוזס שהיה נוהג לכתוב שמו פינחס מלא ביו"ד ושד' פעמים בתורה נזכר פינחס מלא בשמו, הנה ד' פעמים פִּינְחָס בגימטריא ה' (כו) אִישׁ מְלַחְמָה ה' (כו) שְׁמוֹ (שמות טו. ג), לומר כנ"ל שרק מלחמה אמיתית לשם שמים היא

הוא פונה אלי בזה הלשון, רוף אריין דער אנדערער פרומייאקער פון בני ברק זאהל הויכעט אריין קומען, יצאתי להודיע לדודי הנ"ל שהוא נקרא אל הקודש פנימה. אחר שכבר הרבה פעמים הכרתי את רבינו הקדוש זי"ע כיודע מחשבות, כעת כשאני ניצב שם ודודי הנ"ל לצידי אל מול פני הרבי חשתי כניצב על ספסל הנאשמים וממתינים למוצא פיו הקדוש. והרבי פונה אלינו ושואל בזה הלשון, נו, איך בין אצייאניסט, ולשתיקתנו חוזר הרבי שוב על שאלתו איך בין אצייאניסט, וממשיך הרבי ואומר, רבי שלמהניו פלעג'ט טאנצ'ן אין גאס ה' אייר, איז הער גיווען אצייאניסט מקשה הרבי, ושוב חוזר הרבי על שאלתו איז הער גיווען אצייאניסט, וממשיך הרבי ומשיב בעצמו, ייא, הער איז גיווען אצייאניסט, הער האט געוויסט אז סאיז דא ייד'ן אז דאס איז דער איינציג'ע פונקט וואס מען קען זיי מקרב זיין לאביהם שבשמים האט הער דאס געטוה'ן. דברים אלו לימדוני קנאות אמיתית מהי, קנאות לשם שמים כדי לקרב בנים לאביהם שבשמים וזהי הקנאות האמיתית.

והוה עובדא בהרה"צ רבי מיכאל ביברפלד שליט"א מטשורטקוב יחד עם ידיד נעוריו כ"ק אדמו"ר מבוהוש שליט"א שבשנות נעוריהם בעיר תל אביב היו מארגנים הפגנות אל מול חנות שהיתה פתוחה רח"ל בימי שבת קודש, הם היו מגייסים מתפללים מבתי כנסת ושטיבלאך שבאיזור כדי להפגין אל מול החנות ולקיים מצות מחאה עד שסוף סוף לשמחתם הם הצליחו והחנות נותרה סגורה בימי שבת

קנאות אמתית. ולסיום מן הענין, הנה ממה שזקני העיד עובדא דהוה עמו בקיץ שנת תרצ"ז כשהרה"ק רבי מנחם מענדיל מווישווא זי"ע בעל שארית מנחם שהה במרחץ בורסעק וזקני נכנס אליו עם קוויטל, כשהרבי ראהו אמר לו בזה הלשון, פינחס פינחס הנני נותן לו את בריתי שלום, זקני נדהם ואמר לרבי מווישווא בהשתאות, ארבעה פעמים הייתי אצל אביכם בעל אהבת ישראל מוויזניץ ובכל פעם אמר לי בדיוק מילים אלו, והרבי נתחייך למשמע דבריו. זי"ע.

הנני נותן לו את בריתי שלום
שחוא הכלי מחזיק ברכה לישראל

**פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַגִּיד
אֶת חֲמֹתִי מַעַל בְּנִי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָה אֶת
קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי, לָכֵן אָמַר הֲנִי נֹתֵן לֹ
אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֹם (במדבר כה. יא-יב).**

במסכת ברכות (ז ע"ב) שָׁמְעוּ אֵלֵי אֲבִירֵי
לֵב הַרְחוּקִים מִצְדָּקָה (וישעיה מו. יב) רב
ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר,
חד אמר כל העולם כולו נזונין בצדקה
והם נזונין בזרוע וכו', פירוש שהאבירי לב
היינו הצדיקים אין נזונין בצדקה ובמתנת
חסד אלא בזרועם ובזכותם כי רבה ברוב
צדקותם. ובמדרש רבה כאן (פרשה כא, א)
פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן, אָמַר
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּדִין הוּא שֵׁיטֵל שְׂכָרוֹ
לָכֵן אָמַר הֲנִי נֹתֵן לֹא אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֹם,
גְּדוֹל הַשְּׁלֹמֹם שֶׁנֶּתַן לְפִנְחָס שְׁאִין הָעוֹלָם
מִתְנַהֵג אֲלֵא בְּשֵׁלֹמֹם וְהַתּוֹרָה כְּלָה שְׁלֹמֹם
שֶׁנֶּאֱמַר דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי נָעִם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ

שְׁלֹמֹם (משלי ג. יז) וְאִם בָּא אָדָם מִן הַדֶּרֶךְ
שׁוֹאֲלִין לוֹ שְׁלֹמֹם וְכֵן שְׁחָרִית שׁוֹאֲלִין לוֹ
שְׁלֹמֹם וּבִאָמֶשׁ כֶּךָ שׁוֹאֲלִין בְּשֵׁלֹמֹם, שָׁמַע
יִשְׂרָאֵל חוֹתֶמֶן פּוֹרֵס סֶכֶת שְׁלֹמֹם עַל עַמּוֹ,
הַתְּפִלָּה חוֹתֶמֶן בְּשֵׁלֹמֹם, בְּבִרְכַּת בְּהֵנִים
חוֹתֶמֶן בְּשֵׁלֹמֹם, ע"כ. כל העולם כולו נזונין
בצדקה, לא כן אבירי לב שהם הצדיקים,
הם רחוקים מצדקה כי בדין הוא שיטלו
שכרם, ואיזה שכר הם יטלו, ודאי שכר
של ברכה ה' שיתברכו משמים בכל מילי
דמיטב, וכדי לקבל את שפע הברכה עד
אין סוף בְּרִכַּת ה' הִיא תַעֲשִׂיר (משלי י. כב)
עוד ועוד נוסף על הברכה וְהִרְיָקְתִּי לָכֶם
בְּרִכָּה עַד בְּלִי דִי (מלאכי ג. י) כן פינחס בדין
הוא שיטול שכרו, בשביל זה צריך שיהיה
להצדיקים את הכלי המסוגל להחזיק את
כל הברכות, ולכן אמור הנני נותן לו את
בריתי שלום כי השלום הוא הכלי המחזיק
את הברכה (עקצין פרק ג' משנה יב).

ויתפרש יפה גם אי נימא כרב אשי (זבחים
קא ע"ב) שלא נתכהן פינחס עד ששם
שלום בין השבטים בימי יהושע כשבני גד
ובני ראובן בנו את המזבח בעבר הירדן
ושאר שבטים ביקשו לעלות עליהם לצבא
ושלחו את פינחס לדבר עמם. שבענין
שעיר חטאת ראש חודש ביום חנוכה
המשכן וְהֵנָּה שָׁרָף (ויקרא י. טז), לרבי נחמיה
דאמר (זבחים קא ע"א) מפני אנינות נשרפה
הקשו שם והלא פינחס היה עמהן והוא
היה יכול לאכול את החטאת כי הוא לא
היה באותה אנינות, ובהמשך הגמרא (קא
ע"ב) סבר לה כרבי אלעזר דאמר רבי
אלעזר אמר רבי חנינא לא נתכהן פינחס
עד שהרגו לזמרי דכתיב וְהִיתָה לוֹ וְלִזְרָעוֹ

אֶל הַכֹּל הָאֶדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים
וּמִלֵּאךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חֹפְצִים הִנֵּה בָּא
(מלאכי ג. א) ובמצודת דוד מלאך הברית כן
יִקְרָא אֱלֹהֵי הַנְּבִיא. והרי פינחס שניתן
לו ברית שלום זהו אֱלֹהֵי מִלְּאךְ הַבְּרִית
אשר אנו חפצים, הוא יבוא לאותה עת
אשר ברית שלומי לא תמוט.

ובאלעזר בן דורדיא (עבודה זרה י"ז ע"א) שאמרה
כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו
בתשובה, הלך וישב בין שני הרים וגבעות
אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים אמרו
לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על
עצמנו שנאמר כי ההרים ימושו והגבעות
תמוטינה וכו', כשההרים והגבעות אמרו
לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו
כיון שלעתיד לבא ההרים ימושו והגבעות
תמוטינה, אמרו לו גם שהוא בעצמו יכול
לתקן ולשוב בתשובה ותשובתו תהא
מתקבלת והיפוך ממה שאמרה לו היא
שאין מקבלין אותו בתשובה, וזה מסיפא
דהאי קרא, כי ההרים ימושו והגבעות
תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש וברית
שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה', כלומר
שאמנם ההרים ימושו והגבעות תמוטנה,
אבל כנסת ישראל לא כן, כי חסדי
מאתך כנסת ישראל לא ימוש וברית
שלומי לא תמוט ורק צריך לשוב
בתשובה וְשׁוּבוּ אֵלַי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם
(מלאכי ג. ז), אם תשובו אזי אשובה.

צורר את המדינים כי צוררים הם, צרירה נגד צרירה
וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, צִרְרִי אֶת
הַמְּדִינִים וְהַכִּיתָם אוֹתָם, כִּי צִרְרִים הָם

אֲחֵרָיו בְּרִית כְּהֵנָת עוֹלָם (במדבר כה. יג) רב
אשי אמר עד ששם שלום בין השבטים,
ששם נאמר וַיִּשְׁמַע פִּינְחָס הַכֹּהֵן וגו' (יהושע
כב. ל, רק שם אתה מוצא כהונה כתובה בפינחס),
ואידך נמי והכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו,
כי כתיב ההוא, בברכה הוא דכתיב, ואידך
נמי הא כתיב וישמע פינחס הכהן, ההוא
לייחס זרעו אחריו, ובתוס' ד"ה ההוא
בברכה הוא דכתיב, שבירכו הקב"ה שיהיה
כהן ומיד היה יכול להיות כהן וכו' אבל
שמה באותה שעה לא נתרצו לו כל
ישראל מפני שהרג נשיא שבט, עד ששם
שלום בימי יהושע ואז נתרצו לו וכו',
ובתוס' ד"ה ואידך נמי הכתיב וישמע
פינחס הכהן, ההוא לייחס זרעו אחריו,
פירוש שמימי משה נתכהן וכששם שלום
נתייחס להיות נקרא כהן ולייחס זרעו
במעלות כהונה להיותם כהנים גדולים
וכו'. הנה אדהכי והכי רק אחר ששם
שלום שהוא הכלי מחזיק את הברכה, אז
נתגשמה ונתמלאה ברכת והיתה לו
ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם.

ההרים ימושו והגבעות תמוטינה אך ברית
שלומי שניתן לפינחס זה אליהו לא תמוט
לְכֵן אָמַר הַנְּנִי נָתַן לִי אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֶם
(במדבר כה. יב).

הנני נותן לו את בריתי שלום, ברית
שלום ניתן לפינחס. ולעת הגאולה אומר
הנביא כִּי הָהָרִים יִמוּשׁוּ וְהַגְּבְעוֹת תִּמּוּטְנָה
וְחִסְדֵּי מֵאֲתָךְ לֹא יִמוּשׁוּ וּבְרִית שְׁלֹמִי לֹא
תִּמּוּט אָמַר מֶרְחֶמְךָ ה' (ישעיה נד. י), ולאותה
ברית שלום שלא תמוט יהיה נשלח
פינחס זה אליהו כמו שנאמר וּפְתָאם יָבוֹא

לָכֶם בְּנִכְלִיהֶם אֲשֶׁר נָפְלוּ לָכֶם עַל דְּבַר
פְּעוּר וגו' (במדבר כה. טז-יז-יח).

זה הענין צריך ביאור מהו צרירה כנגד צרירה צרור את המדינים כי צוררים הם לכם, כי כששואלים ילד קטן מדוע עשית כך וכך לזולתך הוא משיב כי גם הוא עשה לי כך, אך לא כן בציווי השי"ת למשה צרור את המדינים כי צוררים הם לכם, ודאי אין זה ענין פשוט.

אמנם צרור את המדינים כי צוררים הם לכם בנכליהם כלומר לא סתם צרירה כנגד צרירה אלא צרירה כנגד צרירה בנכליהם, ולהבנת הענין אפשר על פי ש"ק אדמו"ר זי"ע היה אומר בשם הסבא קדישא מרוזין אשר כידוע לכל אדם יש נפש רוח ונשמה, משכן הנשמה הוא במח ושל הרוח בלב ושל הנפש בכבד ועבודת האדם היא להשליט את המח על הלב ועל הכבד ובכך יתעלה שגם הנפש אשר משכנה בכבד תתעלה בקדושה כהרוח והרוח כהנשמה, אך מי שנגרר אחר תאוותיו והכבד ישלוט על הלב, הוא גורם שגם נשמתו תתגשם חס ושלוש כהנפש, ומרומז בחז"ל (ברכות ז ע"א) וְאֵל זַעַם בְּכָל יוֹם (תהלים ז. יב) וכמה זעמו רגע וכו' ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה חוץ מבלעם הרשע וכו' והיינו דאמר להו נביא עמי זָכַר נָא מֶה יַעֲזֹב בְּלֶק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בְּלָעַם בֶּן פְּעוּר וגו' לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה' (מכילת נ. ה) אמר רבי אלעזר אמר להן הקב"ה לישראל דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע וכו', ושם בתוס' ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע, יש

לומר בלעם, כלומר שאותו שונא ישראל רצה לקללם שיהיו בבחינת כל"ם כבד לב מח ובזה חס ושלוש יתנתקו מהבורא יתברך שמו וישלטו בהם שונאיהם, ובצדקות ה' הפכם עלינו לטובה שבעל כרחו אמר בלעם לא הָבִיט אֶן בִּיעֶקֶב וְלֹא רָאָה עֲמַל בְּיִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהָיו עֲמָו וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ (במדבר כג. כא) מל"ך היינו מח לב כבד, ועל זה הוספנו בסיעתא דשמיא שהנה הפסוקים בתהלה לדוד שבתהלים הם לפי סדר האותיות, ובזה הפרק יש ג' פסוקים זה אחר זה שיש בהם מלכות, כבוד מלכותך יאמרו, להודיע לבני האדם גבורתו וכבוד הדר מלכותו, מלכותך מלכות כל עלמים (תהלים קמה. יא-יב-יג), כי אמנם סדר אותן פסוקים הוא באותיות כ"ף ל"מ"ד ומ"ם כמו בבחינת כל"ם כבד לב מח, אך על ידי שבכל אלו הפסוקים אומרים מלכות אנו הופכים אותם למל"ך מח לב כבד, ואחר שרצונו של בלעם הרשע לעשותם כל"ם כבד לב מח נהפך למל"ך מח לב כבד, הנה אחר אותיות כ"ף ל"מ"ד ומ"ם בא האות נו"ן ואמר רבי יוחנן (ברכות ד ע"ב) שבאשרי לא נאמר נו"ן מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נִפְלָה לֹא תוֹסִיף קוֹם בְּתוֹלֵת יִשְׂרָאֵל (עמוס ה. ב), נופל הוא בלעם הרשע שנאמר בו נִפְל וּגְלוּי עֵינָיִם (במדבר כה. ד) והיה רוצה להפיל גם את ישראל ממדרגתם להשליט את הכבד על הלב ועל המח, במערבא מתרצי לה הכי, לא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל, ואמר רב נחמן בר יצחק שחזר דוד באשרי וסמכן ברוח הקודש, שמיד אחר כך נאמר סוֹמֵךְ ה' לְכָל הַנּוֹפְלִים (תהלים קמה יד).

מעין כל שבט ושבט חסתכם

ביתרה של מאות במכוון

**שאו את ראש כל עדת בני ישראל
מבן עשרים שנה ומעלה (במדבר כו. ב.)**

כשניתנת הוראה למנות בני אדם הרי זה כדי להגיע למנין מדוייק ולא למנין עגול, ואילו כאן לפי תוצאת המנין בפקודי המטות הרי כמעט מנין כל המטות חסתכם במאות במכוון כמו שנאמר משפחת השמעני שנים ועשרים אלף ומאתים (במדבר כו. יד) משפחת בני גד לפקדיהם ארבעים אלף וחמש מאות (במדבר כו. יח) משפחת יהודה לפקדיהם ששה ושבעים אלף וחמש מאות (במדבר כו. כב) משפחת יששכר לפקדיהם ארבעה ושלשים אלף ושלש מאות (במדבר כו. כד) משפחת הזבולני לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות (במדבר כו. כז) משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף ושבע מאות (במדבר כו. לד) משפחת בני אפרים לפקדיהם שנים ושלשים אלף וחמש מאות (במדבר כו. לו) בני בנימין למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף ושלש מאות (במדבר כו. מא) משפחת דן למשפחתם וגו' לפקדיהם ארבעה ושלשים אלף וארבע מאות (במדבר כו. מב-מג) משפחת בני אשר לפקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע מאות (במדבר כו. מז) משפחת נפתלי למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף וארבע מאות (במדבר כו. נ) ורק בראובן היו בהם יתר של עשרות שנאמר משפחת הראובני ויהיו פקדיהם שלשה וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים (במדבר כו. ז) הרי ודאי שתוצאת המנינים שהסתכמו במאות אינן בערך אלא במדוייק, והלא דבר הוא שתוצאת

וכעת לעניינינו, צרור את המדינים כי צוררים הם לכם צרירה נגד צרירה, בנכליהם מגזירת ויתנפלו אתו (בראשית לו. יח) הם צררו בנכליהם היינו במחשבתם הרעה שאמר להם בלעם (סנהדרין ק ע"א) אלהיהם של אלו שונא זימה הוא וכו' ואם ילכו אחר תאוות לבם אז יעשום רחמנא ליצלן כל"ם כבד לב מח, אך כנגד נכליהם כל"ם כבד לב מח אנו הופכים אותם למל"ך מח לב כבד ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם (אסתר ט. א), ממה שהם היו צוררים לכם בנכליהם לעשות כל"ם, ונהפוך הוא, צרור אותם על ידי שנעשה למל"ך מח לב כבד וזהו צרירה כנגד צרירה.

עוד בענין כל"ם כבד לב מח שהנפש תהא נגררת ונשלטת על ידי הרוח והנשמה. הנה מה שיש בחז"ל כמה פעמים בעל נפש, יש לזה שתי משמעויות ובכל מקום לפי הענין. או שיתפרש בעל נפש כענין איסטנים ומפונק וכדומה, או בעל נפש כדתני רבי חייא (חולין ו ע"א) כי תשב ללחוס את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמך שפין בלעך אם בעל נפש אתה (משלי כג. א-ב), אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם, בין, ואם לאו, תבין את אשר לפניך וכו', ושם ברש"י אם בעל נפש אתה אם אדם כשר אתה כדאמר בפסחים (מ' ע"א) בעל נפש לא ילתות. ממילא אפשר לומר בעל נפש כלומר מי שהוא שולט על נפשו שאינו נותן שתאוות הנפש הבהמית והחומרית ישלטו עליו.

מנין שבט ראובן יוצא מן הכלל ומסתכם ביתרה של שלושה עשרות ונמצא שגם התוצאה הכללית של כל בני ישראל הסתיים ביתרה של שלושה עשרות, אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאַלֶּף שֶׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים (במדבר כו. נא).

ושאלה כעין זו כבר נשאלה אודות מה שברש"י על הפסוק וְלָקַחְתָּ אֶת כֶּסֶף הַכֹּפְרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ל. טז) בא"ד הא למדת ששני מניינים היו, אחת בתחילת נדבת המשכן אחר יום הכיפורים בשנה ראשונה ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן. שלכאורה איך יתכן שמנין הראשון של בני ישראל אחר יום הכיפורים בשנה ראשונה היה שוה למניינם השני ביום א' באייר בשנה השנית, עיין מה שכתבנו שם. ממילא כן כאן כשהתורה הקדושה כתבה מנין כל שבט ושבט הרי המנין הוא במכוון אף שכמעט כל המניינים הסתכמו מספרם במאות. והא ראיא שהמניינים הם אכן במכוון, שהרי מנין ראובן ומנין כל ישראל נסגר ביתרה של עשרות, הרי שסיכום המניינים הוא במכוון.

ואולי גם בראובן היה צריך המנין להיות נשלם במאות במכוון ורק בשביל שקורח כנס מאתים וחמשים ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכניו כברש"י (במדבר טז. א) וכיון שֵׁשׁ יֵצְאָה מֵאֵת ה' וְתֵאֱכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמֵאֵתִים אִישׁ מִקְרִיבֵי הַקֹּטֶרֶת (במדבר טז. לה) בכך הם נחסרו ממנין השבט וחסרון זה גרם ליותרת של עשרות אלו. אמנם עדיין יש להקשות

שאם זה בגלל רוב של החמישים ומאתים איש, והרי מיעוטן של החמישים ומאתים איש היה צריך להתקזז ממנין אותם שבטים שמהם הם באו, והרי אמרנו שהמניינים היו מכוונים. אך נמנענו מלהסיק מסקנות בדבר הספק אצלנו.

בראשי וסופי השמות של בני אשר
ימנה וישוה קבוע השם של ית"ש

**רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוּךְ
מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפִלּוּא מִשְׁפַּחַת הַפִּלְאִי**
(במדבר כו. ה).

ברש"י משפחת החנוכי, לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים מה אלו מתיחסין על שבטיהם, סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם, לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזהו שמפורש על ידי דוד שֶׁבִטִּי יָהּ עֲדוּת לְיִשְׂרָאֵל (תהלים קכב. ד), השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם, לפיכך בכולם כתיב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני, לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף.

וברש"י על הפסוק בְּרוּךְ מְבָנִים אֲשֶׁר (דברים לג. כד) ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר. ואפשר שאשר הוא ברוך בבנים שהרי בבניו ימנה וישוה נמצא השם קבוע בהם יו"ד בראש וה"א בסוף, וכעין זה כתבנו על הפסוק וּבְנֵי אֲשֶׁר יִמְנָה וַיִּשְׁוּהוּ (בראשית מז. יז) שתחילת התיבות של יִמְנָה וַיִּשְׁוּהוּ וסופן

כתיב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני, לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף.

דוקא אותיות י"ה מאותיות שמו יתברך הם לעדות שהם בני אבותיהם ושלא שלטו המצריים באמותיהם, לפי דדריש רבי עקיבא (סוטה יז ע"א) איש ואשה זכו שכינה ביניהן, ושם ברש"י שהרי חלק את שמו ושכנו ביניהן יו"ד באיש וה"י באשה. הרי אותיות י"ה משמו יתברך הן יהיו לעדות על שלימות וטהרת המשפחה.

בלבנת הספיר הראם עוז ידירות

וזהו כוונת המשורר (ברוך ה' יום יום שבזמירות לשבת) שְׁבִטִי יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל עֲדוֹת בְּצִרְתָּם לוֹ צָר בְּסִבְלוֹת וּבַעֲבָדוֹת, בְּלִבְנַת הַסְּפִיר הָרָאם עֲזוֹ יְדִידוֹת וְנִגְלָה לְהַעֲלוֹתָם מְעוֹמֶק בּוֹר וָדוֹת. בְּגִלוֹת מִצָּרִים שְׁבִטִי יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל עֲדוֹת שְׁלֹא לְבָדָם הָיוּ בְּגִלוֹת אֲלֹא עָמּוּ אֲנֹכִי בְּצָרָה (תהלים צא ט) ובצרתם לו צר בסבלות ובעבדות, ויתברך שמו שכביכול היה עימם הוא מעיד עליהם, ולבנת הספיר היה לפניו יתברך שמו בשעת שעבוד מצרים וכברש"י על הפסוק וְתַחַת רַגְלֵי כְּמַעֲשֵׂה לְבָנֵת הַסְּפִיר (שמות כד. י) ומפורש בתרגום יונתן בן עוזיאל וְתַחַת אֲפִיפּוֹרִין דְּרִיגְלוֹי דְּמִיצַע תַּחַת פּוֹרְסִיָּה הִי כְּעוֹבֵד אֲבָן סְפִירִינוֹן מִיִּדְכָּר שְׁעִבּוּדָא דְשַׁעֲבִידוֹ מִצְרָאֵי יְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטִינָא וּבְלִיבְנִין וְהוּן נְשִׂא בְטָשָׁן יְת טִינָא עִם גּוֹבְרִיהוֹן, הוֹת תִּמְן רִיבָא מִפְּנִקְתָּא מַעֲבַרְתָּא וְאַפִּילַת יְת עוֹבְרָא וְאַיְתִּבְטָשׁ עִם טִינָא, נַחַת גְּבַרְיָאֵל וְעָבֵד מְנִיָּה לְבִינְתָּא וְאַסְקִיָּה

הרי שם הוי" ב"ה, וזהו אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר.

ואדהכי הנה בני אשר ימנה וישוה וישוין ובריעה ושרח אחרתם (בראשית מו. יז) ואילו כאן ישוה לא נאמר, שנאמר בני אשר למשפחתם לימנה משפחת הימנה לישוין משפחת הישוין לבריעה משפחת הבריעי (במדבר כו. מד), ומשפחה זו אינה מן המשפחות שבטלו כשבני לוי רדפו אחריהם אחרי מות אהרן להחזירם והרגו מהם שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות כברש"י לקמן על הפסוק לִזְרַח מִשְׁפַּחַת הַזָּרָחִי (במדבר כו. יג). ובמדרש לקח טוב איתא שביון שישוה לא הוזכר כאן, מלמד שלא הוליד. עוד עיין בחזקוני שממה שישוה לא הוזכר הוא ההכרח לרש"י לומר שאזני הוא אצבון.

דוקא אותיות י"ה הן לעדות על שלימות המשפחה רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוּךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפִלּוֹא מִשְׁפַּחַת הַפִּלְאִי (במדבר כו. ה).

ברש"י משפחת החנוכי, לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים מה אלו מתיחסין על שבטיהם, סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם, לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזהו שמפורש על ידי דוד שְׁבִטִי יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל (תהלים קכב. ד), השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם, לפיכך בכולם

לְשָׁמִי מְרוּמָא וְאַתְקַנְיָה גִּילּוּגְדָק תְּחוֹת
אֲפִיפּוּרִין דְּמָרִי עֲלָמָא. וְזוּ בַלְבַּנְת הַסְפִּיר
שֶׁתַּחַת רִגְלָיו, בִּזְהָרָא הָרֵאָא עוֹז יִדִּידוֹת,
הָרֵאָא עוֹז יִדִּידוֹת שְׁהִיָּה עֵימָם שֵׁם
בְּמַצְרִים.

ובענין איש ואשה זכו שכינה ביניהן כבר
כתבנו על הפסוק וַיֵּשֶׁא בְלָעַם אֶת עֵינָיו
וַיֵּרָא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשִׁבְטָיו (במדבר כד.
ב) לפי דתנן (בבא בתרא ס' ע"א) לֹא יִפְתַּח
אָדָם לְחֹצֵר הַשְּׁתֵּפוּיִן פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח
וְחִלּוֹן כְּנֶגֶד חִלּוֹן, ובגמרא מנהני מילי
אמר רבי יוחנן דאמר קרא וישא בלעם
את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו,
מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם
מכוונים זה לזה, אמר ראויין הללו
שתשרה עליהם שכינה. כלומר כיון שאין
פתחי אהליהם מכוונים זה לזה אלא כל
איש ואשה ביתם שלהם, וזה שכינה
ביניהן ללא שום תערובת אף לא בראייה
כי אין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה, ועל זה
אמר ראויין הללו שתשרה עליהם
שכינה, כלומר ראויין כל איש ואשה
שאין פתחיהן מכוונים כנגד פתחי בתים
אחרים, שתשרה שכינה ביניהם, והיינו
דדריש רבי עקיבא איש ואשה כשהן
בינם עצמם, אזי זכו ששכינה ביניהן,
ביניהן דוקא.

מה שהוצרך להזכיר כאן מחלוקת קורח,
נראה לפי שברש"י על הפסוק וַיִּדְבֹּר ה'
אֶל מֹשֶׁה וְגו' שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל (במדבר א. א-ב) מתוך חיבתן לפניו
מונה אותם כל שעה, כשיצאו ממצרים
מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע מנין
הנותרים, כשבא להשרות שכינתו עליהם
מנאם, באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד
באייר מנאם, וכן ברש"י על הפסוק
וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים
מִצְרָיִמָּה (שמות א. א) אף על פי שמנאן
בחייהן בשמותם חזר ומנאן במיתתן
להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים
שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם
שנאמר הַמּוֹצִיא בְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם
בְּשֵׁם יְקִרָא (ישעיה מ. כו). וכאן וַיְהִי אַחֲרֵי
הַמִּגְדָּה וַיֹּאמֶר ה' וְגו' שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל
עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר כו. א-ב) מתוך
חיבתן לידע מנין הנותרים, ולכן בא
להודיענו על דתן ואבירם שיצאו מכלל
החביבים, שעל הפסוק כאן איתא
במסכת מגילה (יא ע"א) הוּא דִּתְנָן וְאִבִּירִם
הֵן בִּרְשָׁעִין מִתְחִילִתֵּן וְעַד סוּפָן, וזה צריך
להודיע כאן, לפי שבמעשיהם הרעים
הוציאו את עצמם מן הכלל.

ואדהכי מה שבמסכת מגילה הוא דתן
ואבירם הם ברשעים מתחילתם ועד סופם,
אפשר שזה נלמד ממה שנאמר ובני
אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן
ואבירם קריאי העדה אשר הצו וגו',
שמתחילה נאמר נמואל ודתן ואבירם,
ודתן בוא"ו החיבור לנמואל, אבל הוא
דתן ואבירם, היינו הם ברשעים מתחילתם
ועד סופם ואין זולתם.

מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה
וּבְנֵי פִלּוּא אֱלִיאָב, וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל
וְדִתָּן וְאִבִּירָם הוּא דִּתָּן וְאִבִּירָם קְרִיאֵי
הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצִּו עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן
בְּעֵדֶת קִרַּח בְּהֻצָּתָם עַל ה' (במדבר כו. ח-ט).

כמה מוסר השכל יש מבני קורח שלא מתו
וּבְנֵי קִנְחָה לֹא מָתוּ (במדבר כו. יא).

וברש"י הם היו בעצה תחילה ובשעת
המחלוקת הרהרו תשובה בלבם לפיכך
נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו
שם. וכמה מוסר השכל יש מכאן כמה
גדול כוחה של תשובה, שאפילו הפותח
בעצה תחילה יכול לשוב ותשובתו
תתקבל, וביותר לפי דתנא (סנהדרין קי ע"א)
משום רבינו אמרו מקום נתבצר להם
בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה, הרי
שאף זכו לומר שירה שהיא זכות גדולה
למאד כידוע מחזקיהו המלך (סנהדרין עד
ע"ב) שלא נעשה משיח בשביל שלא אמר
שירה אף שנעשו לו כל הנסים.

ומאידך מוסר השכל יש לידע כמה צריך
להיות נזהר מלהיגרר אחרי המחטיאים
והפותחים במחלוקת, כי הנה סוף סוף בני
קורח שפתחו זכו לשוב, ואילו אלו
שנגררו אחרי המחלוקת הפסידו.

אם ישמע דבר שאנו הנון יתן אצבעו קטנה לחוד אנו
לְאֶזְנִי מְשַׁפַּחַת הָאָזְנִי לְעָרֵי מְשַׁפַּחַת
הָעָרֵי (במדבר כו. טז).

ברש"י לאזני, אומר אני שזו משפחת
אצבון ואיני יודע למה לא נקראת
משפחתו על שמו.

כאשר שם המשפחה ישתנה, יהיה השינוי
לשם שמשמעותו דומה לשם המקורי,
כגון לְאֶחֱרֵם מְשַׁפַּחַת הָאֶחֱרֵמִי לְשׁוּפָם
מְשַׁפַּחַת הַשׁוּפָמִי (במדבר כו. לח-לט) שפי'

דתן ואבירם לא זכו בירושת אביהם כיון שכשנבלעו
היה אביהם עדיין חי, או יותר מכך, שאף שהיו
מיוצאי מצרים וראויים לנחלה אבדו חלקם בארץ
וּבְנֵי אֱלִיאָב נִמְוָאל וְדָתָן וְאֶבְיָרָם הָיוּ
דָּתָן וְאֶבְיָרָם קָרִיאי הָעֵדָה אֲשֶׁר הָצִו עַל
מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בְּעֵדַת קִנְחָה בְּהִצְתָּם עַל
ח' (במדבר כו. ח-ט).

וברמב"ן ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם
הוא דתן ואבירם, הזכיר הכתוב זה,
להודיע שנשארה כל הירושה ממשפחת
הפלואי לנמואל לבדו כי דתן ואבירם
וכל אשר להם נבלעו, או כדברי רבותינו
(בבא בתרא קיח ע"ב) לרמוז שאבדו חלקם מן
הארץ אף על פי שהיו מיוצאי מצרים
וראויים לנחלה.

והנה ירושת הפלואי עברה לאליאב בנו
וממנו לנמואל לבדו, אז צריך לומר
שבשעה שפתחה האדמה את פיה
לבולעם היה אליאב עדיין חי, כי אם מת,
כבר זכו דתן ואבירם בירושת אביהם והרי
כל אשר להם היה נבלע דָּאֵמַר רַבִּי
שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי (במדבר רבה פרשה יח. יג)
אֶפְלוּ מַחֲטָה הָיְתָה שְׁאוּלָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל
מִיָּדָם אִף הָיָה הָיְתָה נִבְלָעַת שְׁנֵאֲמַר וַיִּרְדּוּ
הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֵלָה, אלא
צריך לומר שאביהם עדיין חי ולא זכו
כלל בירושה. וכל תנא בתרא לטפויי
מילתא קא אתי (בבא בתרא צג ע"ב) ממילא
בהפירוש הב' שברמב"ן יש חידוש גדול
יותר, שאמנם היו מיוצאי מצרים המקנה
להם זכות בנחלת הארץ, אך אפילו
שראויים היו לנחלה בארץ עם כל זאת
אבדו חלקם מן הארץ.

רש"י אחרים הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחרים, שפופם הוא מופים על שהיה יוסף שפוף בין האומות (בראשית מ. כא, אחי וראש מפים). הרי שאחרים הוא אחי ומשמעות שתיהן אחת הן וכן שפופם הוא מופים וכן לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזֶּרַחִי (במדבר כו. יג) שפי" רש"י זרח הוא צוחר לשון צוהר, כי צוהר וצוחר חד הם במשמעות וגם זרח המורה על זריחה ואור הוא מאותו משמעות.

וכאן בקשר שבין אזני לאצבון נראה בדרך מוסר כי כל שהטיל לה זין בסופה מורה על קטון במשקל קט וקטון שהוא קט ביותר, כן ברד"ק ובמצודת ציון על הפסוק שְׁמֵרְנִי בְּאִישׁוֹן בֵּת עֵינַי (תהלים י. ח) שנקרא אישון לפי שנראית בו צורת איש והוי"ו והנו"ן להקטין כמו שבתון שעניינו תוספת קדושה, כי כל שמוסף על התיבה וי"ו נו"ן מורה על קטון לפי שבהתבונן בשחור יראה איש קטון, ע"כ. ממילא אצבע קטון הוא אצבון, והאצבע קטון עשוי לעמוד ולשרת לפני האוזן להגן בפני שמועות רעות כלשון הרע וכדו'.

ובספר החינוך במצות וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ (דברים כג. יד, מצוה תקס"ו) בא"ד הואיל וְכָא לִידֵינוּ נִכְתּוּב עָלָיו הַמִּדְרָשׁ שֶׁמֶכּוּ לוֹ ז"ל בְּמִסְכַּת כְּתוּבוֹת (ה' ע"ב) שְׁאָמְרוּ לָמָּה אֲצַבְעוֹתָיו שֶׁל אָדָם עֲשׂוּיִין בִּיתְדוֹת בְּלוּמֵר שֶׁהֵן מְשׁוּפִין, שְׁאֵם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שְׂאִינוּ הֵגוֹן יִתֵּן אֲצַבְעוֹ לְתוֹף אֲזִינוּ שְׁנֵאֵמֵר וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ אֵל תִּקְרִי אֲזָנְךָ אֵלָּא אֲזָנְךָ, ושמעתי מבעל

שבט הלוי בשם רבו הקדוש רבי שמעון מז'עליחוב שאמנם נראה שבעל החינוך הביאו דרך אגב ואין כאן עניינו, אבל לא כן הוא ודבר זה קשור לענין ויתד תהיה לך על אזנך כפשוטו, לפי שמי אשר אינו בולם אזנו משמוע דברי נבלה, ממילא נכנסים דברי נבלה באוזניו ובגופו וגורם לו לנהוג במנהגים לא טובים עד שאינו מקפיד על וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ מְחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּצְאֶתָ שָׁמָּה חוּץ וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ וְהִיָּה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת אֲזָנְךָ (דברים כג. יג-יד), עוד עיין מה שכתבנו בזה על הפסוק וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ (דברים כג. יד).

וכזה הענין בראשית חכמה (פרק ו' משער הענה) אחר שהעתיק אגרת הרמב"ן לבנו כתב וזה לשונו, וְכָאֲשֶׁר יִשְׁתַּדֵּל הָאָדָם לְקַיֵּים מִדַּת הָעֲנוּהָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמַבַּ"ן עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּאַגְרַת הַזֶּה הַנִּזְכָּרֶת יִמְשֹׁךְ לוֹ מִמֶּנָּה מַעֲלָתָה לְהִיּוֹת צְנוּעַ בְּאֲכִילָתוֹ וּבִבְיַת הַפֶּסֶא וּבְדָבָר אַחֵר וּבְשֹׁאֵר דְּרָכָיו וַיַּעֲשֶׂה כּוֹלֵם לְשֵׁם שְׁמִים מִפְּנֵי בּוֹשָׁתוֹ מִהַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ הַמְּשֻׁגָּח עָלָיו תָּמִיד. ואחר שכתבנו הדברים ראיתי באוהחה"ק זה לשון קדשו, אלא שמצאתי בפסיקתא וזה לשונם, אזני זה אצבון שנאמר בפרשת ויגש מלשון אצית והאזין עד כאן, כפי זה הוא השם עצמו ואין הכתוב מקפיד על שינוי השם כשיהיה במשמעו שם הראשון, ורש"י ז"ל רוח הקודש הופיע בו וכיוון אל דברי רבותינו ז"ל, עכ"ל האוהחה"ק. ומה שכתב שנאמר בפרשת ויגש, היינו ובני גִּד צְפִיּוֹן וְחָגִי שׁוּנִי וְאֲצָבָן עָרִי וְאַרְדִּי וְאַרְאֵלִי (בראשית מו. טו).

רש"י בדוגמא מנין ששה בדוקא, אם היה לאחד מהם ששה בנים, והרי ששה אינו מנין עגול. אפשר שכיון אשר הזכיר מנין השש מאות אלף ואלף שלא נטלו חלק בארץ אלא אלו, הזכיר בדוגמא אותו מנין הששה, שאם היה לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אחד.

או בדרך אחר, כי בהמשך הענין בפרשת חמשת בנות צלפחד כיון שהוזכר שירשו את צלפחד אביהן הוזכר גם נחלת חפר אבי אביהן לחמשת בניו, וכבמסכת בבא בתרא (ק"ח ע"ב) ג'תן תתן להם (במדבר כו. ז) זו נחלת אביהן, בתוך אחי אביהם (שם) זו נחלת אבי אביהן (עיי' רש"י לקמן במדבר כו. ז), והנה חפר היה בן גלעד שעל שמו היתה משפחה שנאמר ב'י מנשה וגו' לגלעד משפחת הגלעדי (במדבר כו. כט), ועיי' רש"י פסוק כד ל'ישב וכו', וכיון שהוזכרה נחלת צלפחד ונחלת אביו חפר, אדהכי הביא רש"י ששה בנים דוגמת נחלת גלעד, שנאמר אלה ב'י גלעד איעזר משפחת האייעזרי לחלק משפחת החלקי ואשריאל משפחת האשראלי ושכם משפחת השכמי ושמידע משפחת השמידעי וחפר משפחת החפרי (במדבר כו. ל-לא-לב) הרי ששה.

הגורל שעל פי ה' צריך שיחיה על שני הנגולים, לרב תרבה על פי הגורל ולמעט תמעט על פי הגורל, כן בב' שעירי יום הכיפורים אין די בגורל על האחד ומכללו נודע השני לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו, על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט (במדבר כו. נד-נז).

ובענין שבתון שעניינו תוספת קדושה עיין מה שכתבנו על הפסוק אל האשה אמר וגו' בעצב תלדי בנים וגו' ולאדם אמר וגו' בעצבון תאכלנה (בראשית ג. טז-יז) בדאמר רבי יוחנן (פסחים ק"ח ע"א) קשין מזונותיו של אדם כפליים כיוולדה דאילו כיוולדה כתיב בעצב ובמזונות כתיב בעצבון, והרי שמרני כאישון ונקרא כן לפי שנראית בו צורת איש קטן, עיין שם מה שכתבנו בזה.

אלה בני דן למשפחתם לשויהם משפחת השויהמי (במדבר כו. מב).

ברש"י לשוחם הוא חושים. בענין תיבות בחילוף אותיות כגון חושים שוחם שגר גרש יעף עיף כבש כשב ויפרץ ויפצר, עיין מה שכתבנו על הפסוק וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים (דברים לג. יד).

מה שרש"י נקט מנין ששה בדוקא **אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים, לאלה תחלק הארץ בנחלה כמספר שמות** (במדבר כו. נא-נג).

ברש"י, לאלה תחלק הארץ ולא לפחותים מבין עשרים אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ, שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף ואלף ואם היה לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו. מה שנקט

אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה אֶרֶץ כְּנָעַן
לְגִבְלֹתֶיהָ (במדבר לה. ב) בא"ד, אמר זאת
כי מה שכבשו חוץ לארץ לא הוצרך
לחלק בגורל ובכך חלק משה את ארץ
סיחון ועוג בלתי גורל כפי הנראה בספר
יהושע וזה כי ארץ סיחון ועוג אין בה
קדושת ארץ ישראל כאומרו ואף אם
טמאה ארץ אחוזתכם ולא היתה ראויה
לגורל אשר עניינו ברוח הקודש.

על פי הגורל שהיה מדבר, מגיד שנתחלקה

ברוח הקודש, לכך נאמר על פי ה'

וברש"י על פי הגורל, הגורל היה מדבר
כמו שפירשתו, מגיד שנתחלקה ברוח
הקודש, לכך נאמר על פי ה', ע"כ. מה
שהגורל היה מדבר, זה נלמד מעל פי
הגורל, ומוסיף רש"י שדיבור הגורל היה
ברוח הקודש שנאמר על פי ה'. נלענ"ד
פירוש הדברים, כל מקום שנאמר על פי
ה' להורות הוא בא שהוא בציווי ה' כמו
על פי ה' יָסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יִחַנו
(במדבר ט. יח), אך בשום מקום בגורל לא
מצאנו שנאמר על פי ה', ואמנם דברי
רש"י הן מספרי וזה לשון הספרי, שומע
אני מערפבים תלמוד לומר בגורל, אי
בגורל יכול שומע אני בינו לבין עצמם
תלמוד לומר על פי ה', מגיד שלא
נתחלקה ארץ ישראל אלא ברוח הקדוש,
אך יצאו כלב ויהושע וכן הוא אומר ויתנו
לכלב את חברון כאשר דבר משה (שופטים
א. כ) ואומר ויתנו בני ישראל נחלה
ליהושע בן נון בתוכם, על פי ה' נתנו לו
את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר
אפרים (יהושע יט. מט-ג). ואם כוונת היכול
שומע אני בינו לבין עצמם תלמוד לומר

ברש"י לרב תרבה נחלתו, לשבט שהיה
מרובה באכלוסין נתנו חלק רב וכו'. במה
שהרבו נכסי הרב על כורחך נתמעט חלק
המעט, וממה שנאמר לרב תרבה נחלתו
הרי ברור הדבר שמתחלק לפי אוכלוסין
אם רב ואם מעט וממילא בהכרח
שלמעט תמעט נחלתו, ומה שהיה צריך
להיות נכתב גם ולמעט תמעט נחלתו
אף שהוא פועל היוצא בהכרח ממה
שלרב תרבה, נראה בדרך אפשר שבא
לומר שכך הוא דרך הגורל אשר הוא על
פי ה' שאין די בגורל אחד ומכללו תדע
גורל השני, כי הגורל הוא על פי ה' וכמו
בשני שעירי יום הכיפורים שאין די בגורל
על השעיר האחד ומכללו נדע השני,
אלא ונתן אהרן על שני השעירים גְּדֻלוֹת
גֹּדֶל אֶחָד לַה' וְגֹדֶל אֶחָד לַעֲזָאֵל (ויקרא
טז. ח), יש את השעיר אשר עלה עליו
הגורל לַה' וְעִשָּׂהוּ חֲטָאת (ויקרא טז. ט) וגם
יש את השעיר אשר עלה עליו הגורל
לַעֲזָאֵל יַעֲמֵד חַי (ויקרא טז. י), ובמסכת
יומא (לט ע"א) טָרַף בְּקֶלְפִי וְהֵעֵלָה שְׁנֵי
גֹדֻלוֹת אֶחָד כְּתוּב עָלָיו לְשֵׁם וְאֶחָד כְּתוּב
עָלָיו לַעֲזָאֵל, בגורל שהוא ברוח הקודש
נאמר בו על פי הגורל תחלק נחלתו בין
רב למעט, ובהמשך הרש"י לרב תרבה
נחלתו, הגורל היה על פי רוח הקודש כמו
שמפורש בבבא בתרא (קכב ע"א) וכו'.
מכל זה נמצא שהגורל שהוא על פי ה'
צריך שיהיה על שני הנגדלים, וכיון
שלרב תרבה על פי הגורל ולמעט
תמעט על פי הגורל, לכן צריך ששניהם
יהיו נכתבים בפסוק, לרב תרבה נחלתו
וגם למעט תמעט נחלתו. ובפרט גורל
הארץ ובבספורנו על הפסוק זאת הארץ

על פי ה' היינו על פי ה' הנאמר ביהושע
על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל,
והרי יהושע ככלב נחלו על פי ה' שלא
בגורל. ויש חומשים שהניחו תיבות על פי ה'
בסוגריים, אך רש"י הביא את לשון הספרי,
והרא"ם גרס ברש"י על פי הגורל.

גזירת המרגלים לא היתה על

הנשים שהן חייבם את הארץ

ובאלה לא היה איש מפקודי משה
ואהרן הכהן אשר פקדו את בני ישראל
במדבר סיני, כי אמר ה' להם מות
ימותו במדבר ולא נותר מהם איש כי
אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון (במדבר
כו. סד-סה).

ברש"י ובאלה לא היה איש, אבל על
הנשים לא נגזרה גזירת המרגלים לפי
שהן היו מחבבות את הארץ, האנשים
אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה
(במדבר יד. ד) והנשים אומרות תנה לנו
אתה (במדבר כו. ד), לכך נסמכה פרשת
בנות צלפחד לכאן.

ובמדרש רבה (במדבר פרשה א' י) ותקרבנה
בנות צלפחד (במדבר כו. א) אותו הדור היו
הנשים גזירות מה שהאנשים פורצים, שכן
את מוצא שאמר להן אהרן פרקו נזמי הזהב
אשר באזני נשיכם (שמות לב. ב) ולא רצו
הנשים ומחו בב עליהן שנאמר ויתפרקו
כל העם את נזמי הזהב וגו' (שמות לב. ג)
והנשים לא נשתתפו עמהן במעשה העגל,
וכן במרגלים שהוציאו דבה וישבו וילינו
עליו את כל העדה (במדבר יד. לו) ועליהם
נגזרה גזרה שאמרו לא נוכל לעלות

(במדבר יג. לא) אבל הנשים לא היו עמהם
בעצה, שכתוב למעלה מן הפרשה כי אמר
ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם
איש כי אם כלב בן יפנה, איש ולא אשה
על מה שלא רצו לבסוף לארץ, אבל הנשים
קרבו לבקש נחלה בארץ, לכך נכתבה
פרשה זו סמוך למיתת דוד המדבר שממש
פרצו האנשים וגדרו הנשים.

ואם לא שמפורש במדרש היה נראה
שגזירת המרגלים היתה על כל אותו
הדור נשים כאנשים שהרי נאמר אם
יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה
את הארץ הטובה (דברים א. לה) הדור הרע
הזה לכאורה כולל את כל אותו הדור עד
שפרט לך הכתוב את היוצא מן הכלל
וטפכם אשר אמרתם לבו יהיה ובניכם
אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו
שמה (דברים א. טז) היוצא מכלל הדור הוא
טפכם לבד ולא יותר, ובפרט שהם אמרו
ולמה ה' מביא אתנו אל הארץ הזאת
לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבו (במדבר
יד. ג) ואילו ה' אמר למשה אמר אליהם חי
אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני
בן אעשה לכם וטפכם אשר אמרתם לבו
יהיה והביאתי אתם וידעו את הארץ אשר
מאסתם בה (במדבר יד. כח-לא) והרי הם
אמרו נשינו וטפנו יהיו לבו, ולמה רק
טפכם ולא אמר להם נשיכם וטפכם אשר
אמרתם לבו יהיה. לכן מכל זה היה נראה
שאף הנשים היו בגזירה.

והנה על הפסוק אך את מטה לוי לא
תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני
ישראל (במדבר א. מט) פי' רש"י בא"ד וזה

(שמות לב. ב) שמעו הנשים ולא רצו ולא קבלו עליהן ליתן נזמיהן לבעליהן אלא אמרו להם לעשות עגל ותועבה שאין בו כח להציל לא נשמע לכם.

ואדהכי במסכת מגילה (כב ע"ב) תא שמע זה הכלל וכו' ושאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים וחולו של מועד קורין ד', וברש"י כגון ראשי חדשים בא"ד ושמעתי מפי מורי הזקן ז"ל שניתנה להם מצוה זו בשביל שלא פרקו נזמיהן בעגל, ועוד מביא רש"י מפרקי דרבי אליעזר (פרק מה הנ"ל) שבשכר זה נתן הקב"ה לנשים בעולם הזה שישמרו ראש חודש יותר מהאנשים ולעולם הבא שעתידות להתחדש כראשי חדשים שנאמר תתחדש בְּנֶשֶׁךְ נְעוּרֶיכִי (תהלים קג. ה, המְשִׁבֵּעַ בְּטוֹב עֵדִיךָ תתְּחַדֵּשׁ בְּנֶשֶׁךְ נְעוּרֶיכִי). אמנם שם בפרקי דרבי אליעזר הובא ראש הפסוק הַמְשִׁבֵּעַ בְּטוֹב עֵדִיךָ וגו', ואפשר לומר לפי שנאמר הַמְשִׁבֵּעַ בְּטוֹב עֵדִיךָ תתְּחַדֵּשׁ בְּנֶשֶׁךְ נְעוּרֶיכִי, כלומר המשביע בטוב עדיך היינו אותן עדיים ונזמים שמיאנת לפרוק מעליך, אותם משביע הקב"ה בטוב ולכן תתחדש כנשר נעוריכי לעתיד לבא במהרה בימינו. עוד עיין מה שכתבנו בזה על הפסוק וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶהְרֶן פֶּרְקוּ נִזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאַזְנֵי נְשִׁיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנִיתֵיכֶם (שמות לב. ב).

ומה שהנשים בשכר שלא פרקו נזמיהן בעגל קיבלו דוקא את ענין שמירת ראש חודש ושעתידות להתחדש כראשי חדשים, אמרנו בסיעתא דשמיא לפי שבספר

לשוננו, צפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבין עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר, אמר אל יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל, וכתב הרא"ם מה שברש"י לפי שהם שלי שלא טעו בעגל והיה לו לומר שלא טעו בדברי המרגלים שבעבורם היתה הגזירה, יש לומר שגם הלויים טעו במרגלים ועם כל זה לא הענישם מפני שלא טעו בעגל, אבל שאר שבטים שטעו בשניהם יחד בדברי המרגלים וגם בעגל, בהם נגזרה הגזירה של ארבעים שנה ולא על הלויים, וכמו שמוכיח רש"י בפרשת שלח על הפסוק וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רָעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה (במדבר יד. לג) שלא מת אחד מהם פחות מבין ששים, לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים, ושנה ראשונה היתה בכלל ואף על פי שקדמה לשילוח המרגלים, לפי שמשעשו את העגל עלתה גזירה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנאמר וּבָיוֹם פָּקְדִי (שמות לב. לד, וּבָיוֹם פָּקְדִי וּפְקַדְתִּי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם) במרגלים וּפְקַדְתִּי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם, ואף כאן נאמר תִּשְׂאוּ אֶת עֹנֵיתֵיכֶם (במדבר יד. לד) שתי עוונות, של עגל ושל תלונה.

וכעת אפשר לומר דאף אם לא היה מתברר לנו שהנשים לא היו בחטא המרגלים אבל דין הוא שלא יהיו בגזירת מרגלים, שהרי מתוך שתי העוונות, בעוון העגל בודאי לא היו וכבפרקי דרבי אליעזר (פרק מה) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶהְרֶן פֶּרְקוּ נִזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאַזְנֵי נְשִׁיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנִיתֵיכֶם וְהִבִּיאוּ אֵלַי

ממצוות התלויות בזמן, כי על כל פנים קביעות הזמן הוא יום טוב להם.

תיקון הזמן וכל הכ"ח עתים שבספר קהלת ובענין מה שישראל המה המקדשים את הזמן ושולטים עליו, פ"א בשיעור גמרא אמרנו במעלת הקביעת עתים לתורה במה שבספה"ק דברי אמת להחזוה מלובלין זי"ע (פרשת זכור) בהפסוק ב' יד על פס י"ה (שמות יז. טז) י"ה הן רעין דלא מתפרשין ולא כו"ה שהוא בחסד וגבורה, וזה שורש הכ"ח עתים (שבספר קהלת ג. עת ללדת ועת למות, עת לטעת ועת לעקור וטוע, עת להרוג ועת לרפוא, עת לפרוץ ועת לבנות, עת לבנות ועת לשחוק, עת ספור ועת רקוד, עת להשליך אבנים ועת פגוש אבנים, עת לחבוק ועת לרחק מבק, עת לבקש ועת לאבד, עת לשמור ועת להשליך, עת לקדש ועת לתפור, עת לחשות ועת לדבר, עת לאהב ועת לשנא, עת מלחמה ועת שלום) מרומז ביד ימין ויד שמאל, ב' פעמים יד הוא כ"ח, וכשנזכר יהיה אחדות גם בחסד וגבורה תמיד ויהיה העתים רעים רק על שונאי ישראל ויהיה כבוד שמים, וזהו תמחה את זכר עמלק (דברים כה. יט) על ידי לא תש כח כי לא יהיה תשות בכ"ח עתים כי יהיה הכל לטובת ישראל כנ"ל, ע"כ מספה"ק דברי אמת, והוספנו כי בקביעת עתים לתורה אפשר לתקן כל העתים שיהיו לטובתינו.

יוסף בשביל שחיבב את הארץ אמר
והעליתם את עצמותי מזה אתכם

ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן
גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת
מנשה בן יוסף (במדבר כו. א.)

שברי לוחות (להגה"ק רבי יחיאל מיכל בן הגאון המופלג אליעזר, נעקד"ה בק"ק נעמרב בגזירות שנת ת"ח) בחלק הנהגות ודרך האדם (סעיף ז) כתב טעם שמצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ולמה יגרע נחלתן בזה, לפי הידוע מזוה"ק שג' רגלים המה כפרה לעון העגל כי עוון העגל היה מה שטעו בין שש לשבע כבחז"ל (שבת פט ע"א) ב' בשש משה (שמות לב. א) ועל כן נתן לנו הקב"ה לקדש את הזמן בשלוש רגלים ועל ידי כך יהיה תיקון לעוון העגל (ובשם היהודי הקדוש מפרשיסחא עוון העגל שנמשך ו' שעות מתבטל בששים שהן ש"ס שעות שיש בג' רגלים שהן ט"ז ימים שהן ש"ס שעות), אבל נשים שלא רצו ליתן זהב לעגל אין צריכות לתיקון עוון העגל ועל כן המה פטורים ממצוות עשה שהזמן גרמא ושבת הוא להם, ובזה ביאר שם מה שאמרה האתון לבלעם מה עשיתי לך כי הפיתני זה שלש רגלים (במדבר כב. כח) ופי' רש"י רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים בשנה, כי כוחו של בלעם היה שהיה יודע לכונן את הזמן, אבל אם ישראל משמרים שלוש רגלים אזי המה מקדשים את הזמן ושולטים עליו ועל כן שם ה' בפיה לומר לבלעם אתה רוצה לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים ואם כן הם שולטים על הזמן. ואחר הדברים האלה אפשר שיתבאר מה שנתן להם ה' שכרם בעולם הזה לשמור ראשי חדשים דוקא ולעולם הבא שעתידות להתחדש כראשי חדשים, כי ישראל מקדשים זמן שלוש רגלים על ידי ראשי חדשים הנקבעים בבית דין והם הקובעים את הזמן מתי יקדשוהו ברגלים, נמצא שאין הנשים נפסדות במה שהן פטורות

ברש"י למשפחות מנשה בן יוסף למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה, אלא לומר לך יוסף חיבב את הארץ שנאמר וְהֶעֱלִיתֶם אֶת עֲצָמָי (בראשית נ, כה) ובנותיו חיבבו את הארץ שנאמר תָּנָה לָנוּ אֶתְנָה (במדבר כו, ד).

נשאלנו על ידי ח"א אולי מה שאמר יוסף והעליתם את עצמותי מזה אתכם הוא בסיבת מה שאמרו ביעקב כשביקש אֶל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם (בראשית מז, כט) שסופה להיות עפרה כנים ומרחשין תחת גופי ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים עבודת אלילים ומנא לן שבשביל חיבוב הארץ אמר יוסף והעליתם את עצמותי, והשבנו במין השאלה, שלכאורה מנין לחז"ל שמה שאמר יעקב אל נא תקברני במצרים הוא בשביל אותם ג' טעמים ולמה אנחנו לא נאמר שהטעם הוא בשביל שיעקב אבינו היה מחבב את הארץ, אלא ודאי שחיבוב הארץ היה ביעקב אבינו ולזה אמר לו הקב"ה אֶל תִּירָא מִדְּרָה מִצְרִימָה וגו' וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶיךָ גַם עָלָה (בראשית מז, ג-ד) וגם יוסף שאמר והעליתם את עצמותי הוא בשביל חיבוב הארץ ואף בכל בן ישראל תולים בטוב אפילו בלי הוכחה לכך וכמו שאמרנו בדברי הרבי ר' העשיל מקרקא והגר"א בההיא עוברה דארחא (יומא פב ע"ב) ואמר רבי לחושו לה דיומא דכיפורי הוא ואילחישא קרי עליה בְּטָרִם אֶצְרֶךְ בְּפִטְן יְדַעְתִּיךָ (ירמיה א, ה) ונפק מינה רבי יוחנן וההיא עוברה דארחא ואמר רבי חנינא לחושו לה ולא אילחישא קרי עליה זרו

רְשָׁעִים מִרְחָם (תהלים נח, ד) ונפק מינה שבתאי אצר פירי, שהובא בחנוכת התורה ובדברי אליהו שלכאורה האיך אפשר לנבא על תינוק בעת שהוא במעי אמו אשר כשיגדל יהא רשע בשביל שעתה כשהוא במעי אמו לא נרגע ולא אילחש ביום הכיפורים, אלא שרבי חנינא למד זאת מסיפא דקרא זרו רְשָׁעִים מִרְחָם תָּעוּ מִבְּטָן וגו' כְּמוֹ פֶתֶן חֲרַשׁ יֵאָטֵם אֲזִנּוֹ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחְשִׁים (תהלים שם ד-ה), וכיון שלא ישמע לקול מלחשים, ממילא ודאי זורו רשעים מרחם, ועל דברים אלה הוספנו שלומר בעוברה דאילחישא בטרם אצרך בבטן ידעתך ויהיה צדיק אין צריך אסמכתא לכך, כי לומר טוב על הזולת די במה שאמו העוברה אילחישא, לא כן לומר על הזולת דבר לא טוב אי אפשר אם לא שיש אסמכתא והוכחה ברורה ומוצקת. ממילא פשוט הוא שהעלאת עצמות כל השבטים לארץ ישראל הוא בשביל ומטעם חביבות הארץ שהיה בהם וכבמדרש (בראשית רבה פרשה צו, ה) שְׁבִיל הָאֲבוֹת תּוֹבְעִין וּמִחֻבְבֵּין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ורק ביעקב אמרו אשר אל נא תקברני במצרים לפי שסוף עפרה להיות כנים ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים עבודת אלילים ולא אמרו שביקש כן בשביל שהיה מחבב את הארץ, כי יעקב אבינו אמר ליוסף גם את הלאו אֶל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם (בראשית מז, ל) וגם את העשה וְשִׁכַּבְתִּי עִם אֲבֹתִי וְנִשְׁאַתְנִי מִמִּצְרַיִם (בראשית מז, ל) ואין די בעשה לבד, על כורחך ענין זה הוא בשביל הג' דברים וכמו שכבר ביארנו בפרשת ויחי על פי

גימטריא צֶלְפָּחַד, ושו"ר בבעל הטורים (במדבר יד. מד) והרוקח צֶלְפָּחַד בגימטריא וַיַּעֲפִילוּ, ואף שהויעפילו שבפסוק הוא חסר, אך כבר מצאנו תיבה חסירה שבגימטריא תהא נחשבת מלא, כמו ברש"י על הפסוק וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מַצּוֹת ה' (במדבר טו. לט) שפי' רש"י שמנין גימטריא של צִיצִית שש מאות, ושמונה חוטים וחמישה קשרים הרי תרי"ג, והלא ציצת חסר כתיב ובגימטריא תק"ץ ועם כל זאת לגימטריא כאן יהא נחשב מלא.

נתון תתן להם בלשון זכר, והעברת את נחלת אביהן להן בלשון נקבה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, בֵּן בְּנוֹת צֶלְפָּחַד דְּבָרַת נָתַן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֶחָי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן (במדבר כו. ו-י).

ברש"י נתון תתן שני חלקים, חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקן עם אחיו בנכסי חפר. וברש"י והעברת, לשון העברה הוא במי שאינו מניח בן ליורשו, דבר אחר על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט, שבנה ובעלה יורשים אותה.

וכעת מתיישב בכפתור ופרח מה שפעם אחת נאמר לָהֶם בלשון זכר ופעם ב' נאמר לָהֶן בלשון נקבה, שבתחילת הפסוק נתון תתן להם בלשון זכר מדבר מנחלת חפר כמו שמפורש נתון תתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם דהיינו שבתוך אחי צלפחד יטלו גם בנות צלפחד את חלקן של חפר ולפי שבירושה זו

שכתב הרא"ם שושכבתי עם אבותי בבחינת קום ועשה מטעם שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ואל נא תקברני במצרים בבחינת לא תעשה מטעם שסופה להיות עפרה כנים ומרחשין תחת גופי אי נמי שלא יעשוני מצרים עבודה זרה, ועיין מה שכתבנו שם חישוב הנראה אמת ונכון.

ויעפילו בגימטריא צלפחד

אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנוֹעָדִים עַל ה' בַּעֲדַת קָרַח בִּי בְּחֻטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ (במדבר כו. ג).

תנו רבנן (שבת צו ע"ב) מקושש זה צלפחד וכן הוא אומר וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמָּצְאוּ אִישׁ וּגּוֹ' (במדבר טו. לב) ולהלן הוא אומר אבינו מת במדבר, מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד דברי רבי עקיבא, אמר לו רבי יהודה בן בתירא עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדבריך התורה כיסתו ואתה מגלה אותה, ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק, ואלא הא גמר גזירה שוה, גזירה שוה לא גמר, אלא מהיכא הוה, מוֹיֵעֶפְלוּ (במדבר יד. הוה).

ובשפת אמת כתב דמנא לרבי יהודה בן בתירא ללמוד שצלפחד היה מן אותם שהעפילו. והנה נאמר וַיַּעֲפִילוּ לַעֲלֹת אֶל רֹאשׁ הָהָר וּגּוֹ' (שם), אמנם בכתוב נאמר ויעפלו חסר יו"ד, אך בגמרא אלא מהיכא הוה מויעפילו הוה, בגמרא הביאו ויעפילו מלא, ואולי לרמוז שוֹיַעֲפִילוּ

ואיה וענה וכו'. אך אחר הדברים הנ"ל
אולי בבני צבעון טעמא רבה הוא"ו, כי
בא לרבות גם הבת לחלוקת ירושה.

עלה אל הר העברים מלשון העברה
שאינו מניח בן ליורשו, ולכן יפקוד ה' איש
על העדה אשר יוציאם ויביאם בנאמנות

והנה אחר פרשת נחלת בנות צלפחד
נאמר וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל הָרֵי
הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּרְאִיתָה אֶתֶּה וְנָאֲסַפְתָּ אֶל
עַמִּי וגו' (במדבר כו. יב-יג) ואחר פרשה זו
נאמר וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר יִפְקֹד ה'
אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל
הָעֵדָה אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם
וגו' (במדבר כו. טז-יז), וברש"י יפקוד ה'
אלהי הרוחות, כיון ששמע משה שאמר
לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר
הגיעה שעה שאתבע צרכי שיירשו בני
את גדולתי, אמר לו הקב"ה לא כך
עלתה במחשבה לפניי, כדאי הוא יהושע
ליטול שכר שימושו שלא מש מתוך
האהל. ועל דברינו דלעיל הוסיף לנו ח"א
שכיון שאמר ה' למשה עלה אל הר
העברים מלשון העברה השייך במי שאינו
מניח בן ליורשו הבין משה רבינו כי זה
אשר יהיה יורש את מנהיגותו לישראל
לא מבניו הוא, ולכן תיכף ומיד היה
מבקש יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר
איש על העדה אשר יצא לפניו ואשר
יבוא לפניו ואשר יוציאם ואשר יביאם
שיהיה מנהיג את ישראל במסירות
ובנאמנות וכברש"י שיהא סובל כל אחד
ואחד לפי דעתו ושיהא יוצא בראש
חיילותיו ונכנס בראש ואשר יוציאם
בזכותיו ויביאם בזכותיו וכו'.

נכללות בנות צלפחד בתוך אחי צלפחד
לכן שייך להם ולא להן, ומאותו טעם גם
נאמר בתוך אחי אביהם ולא נאמר אביהן
כמשפט הדקדוק לנקבות, וזה הטעם שכאן
לא נאמר בלשון העברה אלא בנתינה
נתון נתן הגם שעל ידי שבנות צלפחד
יטלו אותו חלק יתכן שבעתיד תהיה בזה
העברה לשבט אחר, אבל בהתייחסות
לירושת חפר לא היתה העברה אלא
נתינה. אבל בהמשך הפסוק והעברת את
נחלת אביהן להן מדבר מנחלת צלפחד
לבנותיו שהרי העברה שייך כשאין בנים
לירש, לכן נאמר להן בלשון נקבה היינו
לבנותיו, כי הן הנוחלות ולא בנים.

וזה לשון ספר חנוכת התורה, אפשר
לומר דמכאן יש ראייה למה שכתבו
התוס' בשם הרבינו תם (בבא בתרא קטו ע"ב)
בד"ה מלמד שבא וכו' דענה אשה היתה,
והא דכתיב הוא עֲנָה (בראשית לו. כד, וְאֵלֶּה בְנֵי
צִבְעוֹן וְאֵיזֶה עֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיָּמִים בְּמִדְבָּר)
בלשון זכר היינו משום שירשה עם אחיה
צבעון בזכר וכו' עיין שם, ומכאן יש ראייה
לזה דכתיב נתון נתן להם ולא כתיב
להן כמשפט הלשון לנקבות רבות, אלא
לפי שצויה ליתן להם ירושה כמו לזכרים
לכך כתיב להם כמו לזכרים, ע"כ מחנוכת
התורה. וכנ"ל שבנחלת חפר ירשו בנות
צלפחד עם דודיהן הזכרים, מה שאין כן
בהמשך הפסוק כשמדבר מנחלת צלפחד
שבנותיו לבדן היו הנוחלות נאמר להן.

וא"ו יתירה בפסוק ואלה בני צבעון
וברש"י על הפסוק וּמִמִּחֶרֶת וְהַנּוֹתֵר מִמֶּנּוּ
יֵאָבֵל (ויקרא ז. טז) ו"ו זו יתירה היא ויש
כמוה הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון

חסרון אמונה הוא חמור ביותר

וְרֵאִיתָה אֶת־הָ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל עַמּוּךְ נָם
אֶת־הָ כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אֶהְרֹן אֶחִידָה, כַּאֲשֶׁר
מָרִיתָם פִּי בַּמִּדְבָּר צֶן בַּמְרִיבֶת הָעֵדָה
לְהַקְדִּישֵׁנִי בַּמּוֹם לְעֵינֵיהֶם (במדבר כו. יג-יד).

ברש"י כאשר נאסף אהרן אחיך בא"ד,
בכל מקום שכתב מיתתם כתב סרחונם,
לפי שנגזרה גזירה על דור המדבר למות
במדבר בעוון שלא האמינו, לכך ביקש
משה שיכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא
מן הממרים היה. כן ברש"י על הפסוק יַעֲזֹן
לֹא הָאֱמָנָתָם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה
אֶל הָאָרֶץ (במדבר כ. יב) גילה הכתוב
שאיילולא חטא זה בלבד היו נכנסין
לארץ, כדי שלא יאמרו עליהם בעוון
שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא
יכנסו כך היה עוון משה ואהרן וכו'.

והוא ממסכת יומא (פו ע"ב) שני פרנסים
טובים עמדו להם לישראל, משה ודוד,
משה אמר יכתב סורחני שנאמר יַעֲזֹן לֹא
האמנתם בי להקדישני, דוד אמר אל
יכתב סורחני שנאמר אֲשֶׁרִי נָשָׂא פֶשַׁע בְּסוּי
חַטָּאתָה (תהלים לב. א), משל דמשה ודוד
למה הדבר דומה לשתי נשים שלקו בבית
דין, אחת קלקלה ואחת אכלה פגי
שביעית, אמרה להן אותה שאכלה פגי
שביעית בבקשה מכס הודיעו על מה היא
לוקה שלא יאמרו על מה שזו לוקה זו
לוקה, הביאו פגי שביעית ותלו בצוארה והיו
מכריזין לפניו ואומרים על עסקי שביעית
היא לוקה, ע"כ, הרי שחסרון האמונה הוא
חמור ביותר שהרי משה רבינו ביקש

בחידוש דין בנות צלפחד להיות נוחלות בארץ

נתחדש גם ליהושע שאין הוא ראש קטיעה

עוד אפשר להוסיף, מה שברש"י יפקוד ה'
שכיון ששמע משה שאמר לו המקום תן
נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה
שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי
אמר לו הקב"ה כדאי הוא יהושע ליטול
שכר שימושיו שלא מש מתוך האהלה, הנה
כשנתחדש דין בנות צלפחד להיות
נוחלות בארץ נתחדש דין זה גם ליהושע
כי יהושע אף הוא לא זכה לבנים רק
לבנות (פסחים קט ע"ב) דכתיב נון בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ
בְּנוֹ (דברי הימים א' ז. כו) ועד שאמר הקב"ה
למשה בְּן בְּנוֹת צֶלְפָּחָד דְּבָרְתָּ וְגו'
וְהַעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן (במדבר כו. ז)
היה יהושע בן נון נקרא ראש קטיעה
וכבמסכת סוטה (לה ע"א) וַיְהִי כָלֵב (במדבר
יג. ל) שהסיתן בדברים, דחוייה יהושע
דקא משתעי אמרי ליה דין ראש קטיעה
ימלל, ופי' רש"י בגמרא שם דחוייה כלב
ליהושע שרצה לדבר ושיתקוהו בניזיפה
ואמרו לו ראש הקטוע ידבר, מי שראשו
קטוע שאין לו בנים ליטול חלק בארץ
הוא ידבר בפנינו (בתמיה), ע"כ, אבל כעת
שנתחדש דין בנות צלפחד להיות
נוחלות, הרי אין גריעותא ביהושע אף
שאין לו בנים רק בנות ושוב אינו ראש
קטיעה בענין כי בנותיו נוחלות, וזהו
שאחר שאמר לו הקב"ה למשה תן נחלת
צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה
שאתבע שיירשו בני את גדולתי, אמר לו
הקב"ה שיהושע אף שאין לו בנים אינו
ראש קטיעה כי יש לו בנות נוחלות כמו
בנות צלפחד וכדאי הוא יהושע ליטול
שכר שימושיו וכו'.

צריך לעיין למה שינה משה מסדר הדברים שנצטווה, כי בציווי של הקב"ה מתחילה קח לך את יהושע וסמכת את ידך עליו ורק אחר כך והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתה אותו לענייהם ואילו בעשיה מתחילה ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה ואחר כך ויסמוך את ידיו עליו ויצווהו וגו'. ואי תימא שעשה הסמיכה לעיני כולם בשביל לחזק את מעמדו של יהושע כמנהיג, עדיין וכי בשביל כך אפשר לשנות מן הסדר שנצטווה מהשי"ת.

אמנם אפשר בדרך אחר, לפי שבאזהרה"ק זה לשונו, ויעש משה כאשר צוה ה' וגו' פירוש סמוך למצות המלך, והגם שה' לא צוה לו כן אלא תשובה למאמרו ואין הכרח שיעשה הדבר תיכף, אף על פי כן מיהר עשות מאמר ה', ע"כ. כלומר אחר שציווי זה של השי"ת למשה היה תשובה למאמרו של משה יפקד ה' וגו' איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יביאם וגו' (במדבר כו. טז-ז), לכן נזדרז משה ועשה, ונזדרז במה שביקש יפקוד ה' איש על העדה ומיד ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה, ועם מה שנצטווה וסמכת את ידך עליו, בזה המתין עד שיעמידם לפני העדה כנ"ל, ממילא לא שעיקב בזמן את מעמד הסמיכה, אלא שבהעמדתו לפני העדה נזדרז בזמן.

כיון שויסמוך את ידיו עליו בעין יפה יותר ממה שנצטווה, לכן עשה זאת רק אחר שהעמידו לפניהם ואם תקשיני שעדיין גם בזה סוף סוף שינה מן הסדר שנצטווה, אז אפשר לומר

שיפורסם ויהיה נכתב סרחונו ובלבד שלא יאמרו שהיה מקטני אמנה חלילה. משה שקיבל תורה מסיני ידע שעיקר התורה הוא האמונה, כי גם אם במשך הדורות נחלשים במצוות, אבל עיקר העיקרים ויסוד היסודות הוא האמונה וכבמסכת מכות (כד ע"א) דרש רבי שמלאי שש מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה וכו' בא דוד והעמידן על אחת עשרה דכתיב וכו' בא ישעיהו והעמידן על שש דכתיב וכו' בא מיכה והעמידן על שלש דכתיב וכו' חזר ישעיהו והעמידן על שתים שנאמר וכו' בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה (חבקק ב. ד), וברייב"ן ד"ה והעמידן על אחת עשרה, שבתחילה היו צדיקים והיו יכולים לקבל עול מצוות הרבה, אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה, ובא דוד והעמידן כו' כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצוות הללו וכן כל שעה דורות של מטה הולכין וממעטין אותו.

חקב"ה אמר למשה קח את יהושע וסמכת ידך עליו והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן והעדה ואילו משה מתחילה העמידו לפני אלעזר והעדה ואחר כך ויסמוך את ידיו עליו ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו, והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתהו לענייהם, ויעש משה כאשר צוה ה' אתו ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה, ויסמוך את ידיו עליו ויצויהו כאשר דבר ה' ביד משה (במדבר כו. יח-יט-כב-כג).

ובשביל כל בר ישראל בכלל, בזה אין קפידא שלא לשנות. אמנם כבר ראינו כמה מקומות שנעשה בשינוי מהציווי, וכגון שהקב"ה ציוו וְלָקְחוּ מִן הָדָם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמִּשְׁקוֹף (שמות יב. ז) מתחילה מזוזות ואחר כך משקוף, ואילו בהוראת משה לבני ישראל הקדים משקוף למזוזות שנאמר וְהִגַּעְתָּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת (שמות יב. כב), אך בכל מקום שנעשה בשינוי, כבר נתנו טעם לשבח למה שינה.

פני משה ששרתה עליו שכינה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה המקבלת אורה מאור החמה וְנָתַתָּה מִהוֹדֶךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ פֶּלְעֶדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר כו. כ).

במסכת בבא בתרא (עה ע"א) ונתתה מהודך עליו ולא כל הודך, זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. ותנו רבנן (סוכה כח ע"א) שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלוששים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו ושלוששים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, ע"כ. כי הלבנה מקבלת אורה מאור החמה אבל החמה נבראה באורה על ידי הבורא יתברך שמו ואינה מקבלת מזולתה. משה ששרתה עליו שכינה הרי פניו כפני חמה, יהושע שהעמיד חמה, פניו כפני לבנה המקבלת אורה מאור החמה.

וכיון שפני משה כפני חמה לענין ששרתה עליו שכינה כנ"ל, אם כן זהו שדרש רבי

בדרך אחר מה שמתחילה ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה ואחר כך ויסמוך את ידיו עליו, כי לא רק בזה שינה, אלא גם בהשפעה על יהושע שינה, שהרי בסמיכתו השפיע עליו הרבה יותר ממה שנצטווה וכברש"י ויסמוך את ידיו עליו בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה, שהקב"ה אמר לו וסמכת את ירך והוא עשה בשתי ידיו, למה הדבר דומה, לאדם שבא אל החנווני לקנות חמישה קנקני יין לכבוד משתה בנו ואומר לו החנווני כי לכבוד המשתה הוא החנווני יתן מתנה משלו מאה קנקנים, והנה אם היה קונה מהחנווני חמישה קנקנים כי אז היה הלוקח נוטלם בסלו ונושאם בעצמו אל בית המשתה, אך כיון שהחנווני נותן משלו מאה, הרי לאור נתינתו בעין יפה, ודאי לא תיכף ומיד יקבל בעל המשתה את מאת הקנקנים לתוך סלו הקטן והחלש, כי אין מדובר בחמישה קנקנים אלא במאה, ולכן אל בית המשתה יגיעו הקנקנים במשאית וברכב המוביל של החנווני הנותן בעין יפה. כן כאן, אם משה רבינו היה נותן בכמות שנצטווה, היה נותן מיד לפני הגיעו אל בית המשתה כלומר בטרם העמידו את יהושע לפני אלעזר הכהן וכל העדה, אך כיון ששינה ויסמוך את ידיו עליו בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה, לכן מתחילה העמידו לפני אלעזר הכהן והעדה ואחר כך ויסמוך את ידיו עליו במידה רבה וגדושה, ולא תימא שהרי סוף סוף גם בזה שינה, כי מסתמא אם השינוי הוא כדי להיות משפיע יותר עוד הרבה שפע בשביל יהושע בפרט

יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש (חגיגה טז ע"א) כל המסתכל בג' דברים עיניו כהות, בקשת ובנשיא ובכהנים, בקשת דכתיב כִּמְרָאָה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעֵינָיו בְּיוֹם הַגָּשָׁם כִּי מֵרָאָה הַנֶּגֶה סָבִיב הוּא מֵרָאָה דְּמוֹת כְּבוֹד ה' (יחזקאל א. כח), בנשיא דכתיב ונתתה מהודך עליו, בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש (שהשכינה שורה על קשרי אצבעותיהם), ע"כ. המסתכל בקשת ובכהנים עיניו כהות לפי שיש שם מראה שכינה, והמסתכל בנשיא, דגמר מונתתה מהודך עליו, ונתתה מהודך שלך משה שפניו כפני חמה ששרתה עליו שכינה, נתתה עליו על יהושע.

העוסק בתורה כאילו הקריב קרבן,

ותלמוד תורה דרבים גדול מהקרבת תמידין

וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְגו', וַיִּסְמְכוּ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה (במדבר כז. כב-כג).

בבעל הטורים ויצוהו כאשר דיבר ה' ביד משה, ציוהו שלא לבטל תורה ותמיד מפני המלחמה, ולכך סמך כאן פרשת תמיד, ע"כ. וכנגד הציווי הזה איתא במסכת מגילה (ג' ע"א וע"ב) וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירְחוֹ וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה אִישׁ עֹמֵד לְנִגְדּוֹ (יהושע ה. יג-יד) וכו', אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה.

ובהמשך בפרשת התמיד וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ

אֲלֵהֶם אֶת קֶרְבְּנִי לַחֲמִי לְאִשֵּׁי רִיחַ נִיחָחִי תִשְׁמְרוּ לַהֲקָרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ (במדבר כח. א-ב) כתב בעל הטורים, מֹשֶׁה לֵּאמֹר צוּ אֶת, סופי תיבות תורה, לומר שהעוסק בתורה כאילו הקריב קרבן, ע"כ. ומי נתלה במי, הוי אומר קטן נתלה בגדול (תענית ד' ע"א גדול יום הגשמים יותר מיום שניתנה בו תורה שנאמר יַעֲרֹף בְּמִטָּה לְקַח, מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול), ואם העוסק בתורה כאילו הקריב קרבן, הרי שהקרבת קרבן הוא נחשב יותר מעסק התורה, ואולם כשאמר לו המלאך ליהושע אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה ראינו שעסק התורה נחשב יותר מהקרבת קרבן, שאמר לו יהושע על איזה מהן באת אמר לו עתה באתי (יהושע ה. יד) מיד וַיֵּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בְּלִילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם (יהושע ת. ט) אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה ואמר רב שמואל בר אבניא גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי. ואפשר אשר מה שהעוסק בתורה הרי הוא כאילו הקריב קרבן, זהו ביחיד העוסק בתורה, ומדויק בלשון בעל הטורים שלא אמר שעסק התורה הרי כאילו הקרבת קרבן, אלא שהעוסק בתורה כלומר יחיד העוסק הרי הוא כאילו הקריב קרבן, אבל רבים העוסקים בתורה, ודאי שהוא נחשב יותר מקרבן. וכן בתירוץ הגמרא שם במגילה לא קשיא הא דרבים והא דיחיד.

תורת דוד המלך היא תורת רבים

אך עדיין דוד שהיה עוסק בתורה ביחיד ואמר לו הקב"ה (שבת ל' ע"א ומכות י' ע"א) כִּי טוֹב יוֹם בְּחֻצְרֶיךָ מֵאֶלֶף (תהלים פד. יא) טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני

מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. ואפשר שלפי שדוד הוא יחיד העוסק בתורה לכן היה סובר שבנין בית המקדש ועבודתו נחשבת יותר מתורת היחיד שלו דוד, ולזה אמר לו הקב"ה שבגלל היותך דוד מלך ישראל לכן נחשבת תורתך כתורת רבים וטוב לי יום אחד שאתה כמלך ישראל עוסק בתורה לפני יותר מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב.

הקב"ה אמר למשה קח את יהושע וסמכת

את ידך האחת עליו ואילו משה סמך שתי ידיו

וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַיִּסְמְךְ
אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמֵדְהוּ לְפָנָיו אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְלִפְנֵי כָל הָעֵדָה וַיִּסְמְךְ אֶת יָדָיו עַליו
(במדבר כז. כב-כג).

על פניו שנאמר וְשָׁכַנְתִּי בְּכִי (שמות לג. כב), ממילא מה שמשה רבינו עליו השלום עשה ליהושע בשתי ידיו, ביד האחת עשה לפי שכך נצטווה וסמכת את ידך עליו, ואילו יד שניה היתה בשביל ונתתה מהודך עליו זה קירון עור פנים ובבחינת פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה (בבא בתרא עה ע"א) וכברש"י ונתתה מהודך ולא כל הודך, נמצינו למדין פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, רק שקירון של משה היה בחינת חמה אור ראשון שקיבל מהבורא יתברך שמו מה שאין בן יהושע בחינת לבנה המקבלת אורה מהחמה. זהו ונתתה מהודך שלך עליו בידך. ועל עוד עניינים מיד אחת וב' ידים עיין מה שכתבנו על הפסוק וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֵלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו (ויקרא א. ד).

ומה שמשה רבינו זכה לקרני ההוד מידו של הקב"ה כביכול, כן מהוד זה בידו העביר ליהושע, אפשר דוגמתו באליהו שפרש על אלישע את אותה אדרת שבה הסתיר אליהו עצמו לבל יראה בהתגלות האלהית כמו שנאמר וַיֹּאמֶר צֵא וְעִמְדָה בְּהָר לְפָנַי ה' וגו' וְאַחֵר הָאִשׁ קוֹל דְּמָמָה דָּקָה וַיְהִי כְשִׁמְעַע אֵלָיו וַיִּלֵּט פָּנָיו בְּאַדְרָתוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַמַּעְרָה וגו' (מלכים א' יט. יא-יב-ג) ובמצודת דוד כרך פניו באדרתו לבל יביט אש הכבוד כמו שנאמר במשה וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו (שמות ג. ג) וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מִהִבֵּיט אֶל הָאֱלֹהִים, ואילו במלבי"ם וילט פניו כענין שכתוב וְשָׁכַנְתִּי בְּכִי עָלָיו (שמות לג. כב) ומצד אחד ויסתר משה פניו הוא בדמיון יותר כי הוא עצמו הסתיר, כמו כן אליהו וילט הוא עצמו את פניו באדרתו

ברש"י ויסמוך את ידיו עליו בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה, שהקב"ה אמר לו וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ (במדבר כז. יח) והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלא חכמתו בעין יפה. ולולא דמסתפינא אמינא בדרך אפשר, הקב"ה אמר למשה קח לך אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו יֵדְךָ האחת, אבל מה נאמר אחר כך, וְהָעִמְדָה אֹתוֹ לְפָנָיו אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָל הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לַעֲיִנֵיהֶם וְנָתַתָּה מִהוֹדְךָ עָלָיו (במדבר כז. יט-כ) וברש"י ונתתה מהודך עליו זה קירון עור פנים, וכיון שלמשה הקירון עור פנים היה מידו כביכול של הקב"ה וכברש"י על הפסוק ומשה לא ידע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו (שמות לד. כט) מהיכן זכה משה לקרני ההוד, רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקב"ה ידו

מה שאין כן ושכותי כפי הוא כפו כביכול של הקב"ה. ומאידך אפשר שושכותי כפי עליך הוא יותר בדמיון, כי ההסתרה נעשית על ידי אמצעי וכן וילט פניו על ידי אמצעי שהוא אדרתו. וגם על אותה אדרת בעלת עוצמה רוחנית נאמר וַיִּקַּח אֱלֹהֵיוּ אֶת אֲדָרְתוֹ וַיַּגִּלֵם וַיִּכֶּה אֶת הַמַּיִם וַיַּחֲצוּ הַנָּה וְהַנָּה (מלכים ב' ב. ח), והדברים עמוקים ורחבים מני ים ואין כאן המקום להרבות בהם.

שמיני עצרת תהיה לכם ואילו
בשביעי של פסח עצרת לה' אלהיך
**בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ תְהִיָּה לָכֶם כָּל
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ** (במדבר כט. לה).

מה שכאן בשמיני עצרת נאמר עצרת תהיה לכם ואילו בשביעי של פסח לא נאמר לכם אלא לה' שנאמר שִׁשֶּׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לַה' אֱלֹהֶיךָ (דברים טז. ח), אפשר לפי שעל חג הסוכות אמר רבי אלעזר (סוכה נה ע"ב) הני שבעים פרים כנגד שבעים אומות, פר יחידי כנגד אומה יחידה, משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך, כן ברש"י על הפסוק בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וגו' עֲצַרְתָּ הוּא (ויקרא כג. לו) כיון שהגיע זמן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם. ממילא יום אחרון של סוכות שמיני עצרת הוא לכם ובשבילכם, וכן מפורש במכילתא סוף פרשת פינחס (סימן

יז) ביום השמיני עצרת תהיה לכם מהו לכם, אמר להם הקב"ה לישראל השמחה נאה לכם, המועדים נאים לכם, יום טוב נאה לכם, לכך נאמר עצרת תהיה לכם. מה שאין כן שביעי של פסח עצרת לה', שעל פסח זמן יציאת מצרים אומר הנביא כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֹסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבַת כְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אֲחֵרִי בַּמִּדְבָּר בָּאָרֶץ לֹא זָרוּעָה (ירמיה ב. ב), אהבת כלולות כנסת ישראל להקב"ה כשהיתה מהלכת אחר השכינה הקדושה במדבר בארץ לא זרועה, אהבה זו היא סמל של ביום השביעי עצרת לה' אלהיך, ואותו יום שביעי הוא משבעת ימי חג הפסח כנאמר וַחֲגֹותֶם אוֹתוֹ חַג לַה' וגו' שִׁבְעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ וגו' מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי (שמות יב. יד-טז), הרי שפיר עצרת לה' אלהיך וחגותם אותו חג לה'. וזה ענין עצרת כמשמע בפסוקים וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל מִלֶּאֶךָ ה' נַעֲצֶרָה נָא אוֹתְךָ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עֹזִים וַיֹּאמֶר מִלֶּאֶךָ ה' אֶל מְנוּחַ אִם תַּעֲצֹרֵנִי לֹא אֵכֹל בְּלֶחְמֶךָ וְאִם תַּעֲשֶׂה עֲלֵה לַה' תַּעֲלֶנָּה (שופטים יג. טז-טז) ובמצודת דוד אף אם תעצרני לא אוכל ורצה לומר אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי הנה לא אוכל, ואם כוונתך לעצרני עד שתעשה עולה, הלא לה' תעלנה ומה לעצור אותי. הרי יש עצרת לאכילת האדם ויש עצרת לה'.

כן בענין ארבעה פרקים בשנה שהמוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי לשחוט בתה מכרתי לשחוט (עבודה זרה ה' ע"ב), ובתוס' ד"ה ערב יום טוב האחרון של חג בא"ד ויש מפרשים דבהנך ד'

פרקים טעמא רבה אית בהו, יום טוב האחרון של חג לפי שהוא זמן בפני עצמו וחלוק משלפניו תיקנו להרבות בסעודה מה שאין כן בשביעי של פסח וכו'.

בשמיני עצרת תחיה לכם אומרים שהחיינו, בשביעי של פסח עצרת לה' אלהיך אין אומרים שהחיינו עוד בדרוש, שאמר רבי יוחנן (סוכה מז ע"א) אומרים זמן בשמיני של חג ואין אומרים זמן בשביעי של פסח, ברכת שהחיינו נאמרת כשלאדם עצמו מגעת הטובה, ובפירושי סידור התפילה לרוקח [לט] (קדיש עמוד רמו) בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיִּי דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּנֶגֶד מִי שֶׁאָמַר הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת ה' אֱהַלְלָה ה' בְּחַיִּי וְאֶזְמְרָה לְאַלְהֵי (תהלים קמו. א-ב) וּבְנֶגֶד אֲנִי אֹמְרִים שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעֵנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְלְעוֹלָם הַבָּא בְּעֶגְלָא בְּמַהֲרִית בְּמוֹ לְעֶגְלָא, ע"כ, הרי שהחיינו על הטובה שזכה לה בעולם הזה, ואם בשמיני עצרת אומרים זמן הרי ודאי עצרת טובה היא לכם ובשבילכם, מה שאין כן שביעי של פסח שאין אומרים זמן כי אין היא לכם אלא כולו עצרת לה' אלהיך.

שמיני עצרת תחיה לכם באיתערוותא דלתתא, פסח עצרת לה' אלקיך באיתערוותא דלעילא ובמסכת תענית (ד' ע"א) אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב"ה השיבה כהוגן שנאמר וְנִדְעָה נִדְדָּפָה לְדַעַת אֶת ה' בְּשִׁחַר נֶכּוֹן מוֹצֵאוֹ וְיִבּוֹא כְּגֶשֶׁם לָנוּ (חושע. ו. ג), אמר לה הקב"ה בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר אֶהְיֶה כְּטָל לְיִשְׂרָאֵל (חושע יד. ו), וכתב בבני יששכר (חודש תשרי מאמר י"ג

יחדא שלים ד) כי החילוק בין גשם לטל שגשם איתערוותא דלתתא אין לך כל טיפה מלמעלה שאין טיפים עולים כנגדה מלמטה לאפוקי טל הוא איתערוותא דלעילא, על כן בחג הפסח שהאיתערוותא הוא שלא על ידי מעשינו רק בחיפזון כידוע, אז מתפללין על הטל, מה שאין כן בחג הסוכות ההתעוררות הוא על ידי מעשינו תשובה ומעשים טובים ומצוות, מתפללין תפילת גשם. ממילא לפי דברי הבני יששכר יתבאר שבחג הסוכות יבוא כגשם לנו באיתערוותא דלתתא עצרת תחיה לכם, מה שאין כן פסח אהיה כטל לישראל באיתערוותא דלעילא בחיפזון, אז עצרת לה' אלקיך.

בשביעי של פסח עצרת לה' אלהיך כי כל שביעי ירמוז לשבת בראשית לשם ה', ואם לא בשביעי אלא ביום השמיני, אז העצרת תחיה לכם עוד אפשר בטעם שבשביעי של פסח עצרת לה' אלהיך ואילו שמיני עצרת תהיה לכם, לפי שברמב"ם על הפסוק כִּי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לַה' (ויקרא כה. ב) זה לשונו, שבת לה' לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית, לשון רש"י, ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם לה', אבל אמר יְהוָה לָכֶם שְׁבַתוֹן (ויקרא כג. כד) ואמר ביום הכיפורים שְׁבַת שְׁבַתוֹן הוא לָכֶם (ויקרא כג. לב), ולשון הבריייתא בתורת כהנים (פ"א ב) שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה', אבל פירוש שְׁבַת לַה' אֱלֹהֶיךָ (שמות כ. י) האמור בשבת בראשית כי בו שְׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ (שמות לא. י),

וביום השביעי שבת וינפש ועל כן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ, י, דברים ה, יד) ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעי בשנים, ע"כ. יסוד דברי הרמב"ן הן על מנין השביעית כנגד שבת בראשית שהוא לה' ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מבכל חייבי לאוין וכו' וכן ביוכל עיין באריכות דבריו הנפלאים. והיוצא לנו מכך שכל השביעי ירמוז לשבת בראשית לשם ה', ממילא ביום השביעי עצרת לה' אלהיך מה שאין כן כשאין זה ביום השביעי אלא ביום השמיני שאז עצרת תהיה לכם.

השמחה והמועדים והיום טוב
נאים לישראל ואין בטלים לעולם

ובמה שכתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם (פסחים סח ע"ב וביצה טו ע"ב, ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם, עיין ח"א מהרש"א פסחים שם, אפשר על פי המכילתא (סוף פרשת פינחס סימן יז) שהבאנו לעיל ביום השמיני עצרת תהיה לכם מהו לכם, אמר להם הקב"ה לישראל השמחה נאה לכם המועדים נאים לכם יום טוב נאה לכם, לכך נאמר עצרת תהיה לכם, מעשה בגוי אחד ששאל את רבי עקיבא ואמר לו למה אתם עושים מועדים, לא כך אמר לכם הקב"ה חַדְשֵׁיכֶם ומוֹעֲדֵיכֶם שְׁנֹאֵה נִפְשֵׁי (ישעיה א, יד), אמר לו רבי עקיבא אילו אמר חדשי ומועדי הייתי אומר כך, אלא אמר חדשיכם ומועדיכם, בשביל אותם מועדות שעשה ירבעם שנאמר ויעש ירבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש בחג אשר ביהודה ויעל על המזבח בן עשה בבית אל לזבח

לעגלים וגו' ויעש חג לבני ישראל (מלכים א' יב, לב-לג), אבל המועדים האלה אינן בטלים לעולם ולא החודשים למה שהם להקב"ה שנאמר אלה מועדי ה' (ויקרא כג, ד) וכתוב וידבר משה את מועדי ה' (ויקרא כג, מד) וכו', ע"כ מהמכילתא. ממילא כתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם שאמר להם הקב"ה לישראל השמחה והמועדים והיום טוב נאה לכם, וכתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך שהם להקב"ה ולכן אין המועדים בטלים לעולם.

שמיני עצרת תהיה לכם והוא רגל בפני עצמו ואם בפסח ברור שצריך לומר עצרת לה' אלקיך ורק בשמיני עצרת צריך טעם למה שינה להיות עצרת לכם, אם כן אפשר לפי שבילקוט שמעוני (פינחס רמז תשפ"ב) אמר רבי לוי בכל חדש וחדש בקש הקדוש ברוך הוא לתן לישראל מועד, בניסן נתן להם פסח, באייר נתן להם פסח קטן, בסיון נתן להם עצרת, בתמוז היה בדתו לתן להם מועד גדול ועשו העגל ובטל תמוז ואב ואילול ובא תשרי ופרע להם ראש השנה ויום הכפורים והחג, אמר להם הקדוש ברוך הוא, לאחרים הוא פורע ושלול אינו נוטל, תן לו יומו, ביום השמיני עצרת תהיה לכם. גם אפשר זהו ששמיני רגל בפני עצמו (ראש השנה ד' ע"ב ועוד בסדר מועד) כי הוא משלול.

שמיני עצרת תהיה לכם המסתופפים
בעל הצדיקים לפעול על ידם

עוד אמרנו לפי שבספח"ק מאור ושמש על זה הפסוק ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו כתב לרמזו על מאמר חז"ל (ראש השנה טז ע"ב)

גם עצרת, אך לה' וודאי לא לגרועותא
אלא להיות בתוספת למעליותא שהרי
פסח מתחילה הוא בתשובה מאהבה
ובאיתערותא דלעילא כידוע.

בפסח נאמר עצרת לה' אלהיך
ובעצרת חכל מודים דבעינן נמי לכם
**בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ תְּהִיָּה לָכֶם כָּל
מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ** (במדבר כט. לה).

בחזקוני עצרת תהיה לכם לכך נקרא שמיני
חג עצרת ומטעם זה כמו כן נקרא שבועות
עצרת דכתיב ביה בְּשִׁבְעַתֶּיכֶם (במדבר כח.
כ), וּבַיּוֹם הַבְּפוּדִים בְּהִקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'
בְּשִׁבְעַתֶּיכֶם) ומתרגמינן בְּעֲצֶרְתְּכוֹן, אבל
שביעי של פסח שלא נאמר בו עצרת לכם
אלא לה' אלהיך, לא נקרא עצרת, ע"כ.

אמנם בפסח נאמר עצרת אך לא לכם
אלא עֲצַרְתָּ לַה' אֱלֹהֶיךָ (דברים טו. ח) ואילו
בסוכות נאמר עצרת תהיה לכם, אבל
אחר שגם על שבועות מצינו לשון עצרת
בתרגום בעצרתכוֹן, הרי שפיר מה שאמר
רבי אלעזר במסכת פסחים (סח ע"ב) הכל
מודים בעצרת דבעינן נמי לכם.

צדיקים נכתבין לאלתר לחיים, בינוניים
תלויין ועומדין עד יום הכיפורים, אם
ישבו בתשובה יכתבו בספר החיים עם
הצדיקים, והנה האנשים המבקשים את
ה' ומסתופפים בצל הצדיקים להורות
להם דרכי ה' ודרכי התשובה הנכונה,
ואף כי שאור שבעיסה מעכב, מכל מקום
כוונתם לטובה וכל אוות נפשם לשוב
בתשובה שלימה לעבוד ה', לאנשים
האלה הגם שלא זכו מעשיהם מכל וכל,
הכתוב מבשרם שירוחמו מן השמים,
והנה בידוע אשר גמר החתימה נעשית
בהושענא רבה וביום שמיני עצרת
הפתקין נמסרין, לזה מבשר הכתוב ביום
השמיני עצרת עֲדַת צְדִיקִים רַחֲמִים
תְּהִיָּה, שכל המסתופפים בצילם יהיו
לרחמים, אכן עדיין לא ידענו האם יהיה
הדבר קל ומהר להיפעל בלי שיצטרכו
הצדיקים לעבוד עבודה ולהרבות
להפציר בתפילה, לזה אמר תהיה לכם
כל מלאכת עבודה לא תעשו פירוש
שהדיבור יהיה מסור בידכם שלא
תצטרכו לעשות עבודת התפילה הרבה
וכו'. ממילא אחר הדברים האלה שבמאור
ושמש, הרי ודאי ששמיני עצרת תהיה
לכם בדוקא, ואילו בשביעי של פסח הוא

חידוש נפלא שלצערנינו נשמט מפרשת בלק והרי הוא בכאן

מה בין לך עמהם ובין לך איתם,

ומה בין יוסף ה' דבר אלי ובין דבר עמי

וַיֵּבֹא אֱלֹהִים אֶל בָּלַעַם לֵימֹר וַיֹּאמֶר לוֹ
אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לְךָ אֲתָם
וְאֵךְ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ
תַּעֲשֶׂה (במדבר כב. כ).

אל שרי בלק מאן ה' לתתי להלוך עמכם
בעצה אחת כנ"ל, ויבואו אל בלק ויאמרו
מאן בלעם הלוך עמנו בעצה אחת לקלל
את העם, אבל בפעם שניה ויבוא אלקים
אליו אם לקרוא אליך הם באו אז קום לך
איתם, לא עמהם בעצה אחת, אלא לך
איתם רק בגוף בלבד ולא תקלל כרצונם
אלא אך את הדבר אשר אדבר אליך
אותו תעשה, ברכה ולא קללה.

וכעת גם יובן מה שבפעם ראשונה הוא
אומר להשרים לינו פה הלילה והשיבותי
אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי, אלי
ולא עמי, כי אותו רשע סבר שידבר
אלקים אליו ואחר שיקבל רשות לילך
הוא יעשה מה שליבו חפץ בקללה ולא
בברכה. אבל כאשר בפעם ראשונה מאן
ה' לתתי להלוך עמכם לקלל, הבין אותו
רשע כי אין הענין פשוט כמו שסבר,
ובפעם שניה כבר אמר שבו נא בזה גם
אתם הלילה ואדעה מה יוסף ה' דבר
עמי, לא אתי ושאחר כך אוכל לעשות
מה שלבי חפץ, אלא עמי כי אין אני
לעצמי, כי דיבור ה' אינו רק אלי, אלא
הוא עמי בתוכי ובפנימיות שלי ולא אוכל
לעבור את פי ה' אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה או
גְדוּלָה (במדבר כב. יח).

ובזה יובן מה שאף שקיבל רשות מאת ה'
לילך עם כל זאת ויחר אף אֱלֹהִים בִּי
הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְּיָצֵב מִלְּאֵךְ ה' בַּדֶּרֶךְ לִשְׁטָן
לוֹ (במדבר כב. כב) והלא כבר קיבל רשות

כשנשארו ללון אצל בלעם פעם ראשונה
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וְהַשְּׁבִיתִי
אֲתָכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יִדְבֹר ה' אֵלַי (במדבר
כב. ח) ואילו בפעם שניה שבאו אליו הוא
אומר להם שבו נא בזה גם אתם הַלַּיְלָה
וְאֲדַעֶה מַה יִּסֹּף ה' דְּבַר עָמִי (במדבר כב.
ט), דבר עמי ולא דבר אלי. גם מה
שבפעם ראשונה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל בָּלַעַם
לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם וַיִּקָּם בָּלַעַם בִּבְקָר וּגְוִי
מֵאֵן ה' לַתְּתִי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם וַיִּקְוֹמוּ שְׂרֵי
מוֹאָב וַיֵּבֹאוּ אֶל בָּלַק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בָּלַעַם
הֲלֹךְ עִמָּנוּ (במדבר כב. יב-יג-יד) ואילו
בפעם שניה אומר לו האלקים אם לִקְרֹא
לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לְךָ אֲתָם וְלֹא אִמַּר
קוֹם לְךָ עִמָּהֶם.

וההבדל שבין עמהם ובין איתם כתבנו
על הפסוק וְהָיָה כִּשְׁבִיתוֹ עַל פֶּסֶא מִמְּלַכְתּוֹ
וְכִתְּבָה לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְהִיָּתָה
עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ (דברים יז. יח-יט) שאיתו נופל
על חפץ ודבר שאדם נוטל איתו מה שאין
כן עימו מורה על דבר פנימי הנמצא
בתוך תוכו ובפנימיותו, ממילא בזה יובן
מה שאמר האלקים לבלעם לא תלך
עמהם כלומר בעצה אחת כרצונם
ושליחותם לקלל את העם, ויקם ויאמר

לילך. אך כיון שהוא רכב על אֶתְנוּ וּשְׁנֵי
נִעְרָיו עִמּוֹ (שם), לא איתו רק בגוף אלא
הם עימו ממש בנפש ובמהות בעצה
אחת, והלא לכזאת הוא לא קיבל רשות
ועל כן נשלח המלאך לשטן לו ושוב
הזהירו על הדבר, וכששוב הזהירו ידע
המלאך מיהו אותו בלעם ושלרוב רשעו
הוא ילך לא רק איתם בגוף אלא אף
בעצה, ויאמר מֵלֶאךָ ה' אֵל בִּלְעָם לֵךְ עִם
הָאֲנָשִׁים וְאָפַס אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָדָּבַר
אֱלֹהֶיךָ אֲתוֹ תִּדְבֹּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם שְׂרֵי
בָלָק, לך עם האנשים כרצונך וילך עם
שרי בלק במחשבה רעה כרצונו אף

שהיה מוזהר ועומד, ולבסוף בא על עונשו
וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֶס הָרְגוּ (יהושע יג.
כב) והבאנו על הפסוק מֶה טָבוּ אֱהָלֶיךָ
יַעֲקֹב (במדבר כד. ה) בשם הגה"ק
הסטייפאלער זי"ע אשר הקוסם ר"ת הס
קטגור וְקַח סִגְוֹר מְקוֹמוֹ.

עוד להוסיף, שאחר הדברים האלה
יתבאר מה שבתרגום יונתן בן עוזיאל על
הפסוק קום לך אֶתָּם קום טייל עֲמָהוֹן ולא
תרגם קום אִיזִיל עֲמָהוֹן כמו שתרגם בכל
מקום, כי לך איתם רק בטיול ובהליכה
ולא בעצה.